

DE MILITAIRE SPECTATOR

MAANDBLAD VOOR KRIJGSWETENSCHAP

Directeur-Redacteur: J. MOORMAN, Reserve-Luitenant-Kolonel der Infanterie.

Redacteuren:

D. A. VAN HILTEN, Luitenant-Kolonel van den Generalen Staf.

J. J. C. P. WILSON, Luitenant-Kolonel van den Generalen Staf.

M. R. H. CALMEIJER, Kapitein der Grenadiers.

A. ETERMAN, Kapitein der artillerie.

Redactie en Administratie: Zwarteweg 1, Den Haag — Tel. 117783 en 117784

Abonnement f 2.50 per kwartaal. Indië en Buitenland f 12.50 per jaar. Losse Nummers f 1.—

Postrekening 44715 ten name van Moorman's Periodieke Pers N.V.

109e JAAR No. 11

NADRUK VERBODEN

NOVEMBER 1940

De verschijning van dit nummer is vertraagd in
verband met de buitengewone omstandigheden

INHOUD

	Blz.
Uit de oorlogservaringen van een Afdeling 15 L. 24.....	446
Mijn belevingen bij Valkenburg 10—13 Mei 1940, door Mr. Dr. W. F. VAN GUNSTEREN	453
De Infanterie en de motorisatie der Artillerie, door B. KONING	456
Onze Oorlogsgraven	466
Onbekende soldaat	471
Het vervoer van munitie van het eindstation naar de aanvullingsplaatsen, door H. A. J. SCHOUWMAN	472
De hulpverbandplaats, door Prof. Dr. P. R. MICHAËL	481

UIT DE OORLOGSERVARINGEN VAN EEN AFDEELING 15 L.24

Zoals algemeen bekend mag worden verondersteld, was de artilleristische vuurkracht van het Nederlandsche leger t.o.v. de infanterie-sterkte en ook t.o.v. de ons omringende legers gering. Ook hier heeft de zuinigheid de wijsheid bedrogen. Dit leidde er toe, dat de legerleiding er tijdens de mobilisatie toe moest overgaan ook sterk verouderde en reeds niet meer tot de bewapening behorende artillerie opnieuw in gebruik te stellen en met in de depots aegerichte bedieningen te bemannen.

Zulks geschiedde o.m. met vuurmonden van 15 l. 24, een vesting-vuurmond uit 1880, waaruit in Nov. en Dec. 1939 drie afdeelingen werden gevormd. Eén dezer afdeelingen, de 25 Afd. A., was opgesteld in de Groep Kil van het Zuidfront der Vesting Holland nabij het dorp Strijen. De afdeeling bestond uit een Staf en 3 batterijen van 4 stukken op rembeddingen. De aanvankelijke bestemming van de afdeeling bestond uit het brengen van vuren op den Zuid-oever van het Hollandsch Diep nabij Moerdijk. Doordat de hier gelegen bruggen in 's vijands handen waren gevallen, zijn ook tal van vuren afgegeven op den Noordoever van het Hollandsch Diep bij Willemsdorp. Met deze afdeeling is o.m. een tegenaanval gesteund die door een Nederlandsch bataljon, 6 G.B., uit het Zuiden op den Moerdijk werd ondernomen. Hierbij deed zich derhalve de vreemde omstandigheid voor, dat de aanvallende infanterie werd gesteund door artillerie, die in 's vijands rug stond. De verbinding tusschen de infanterie en de artillerie liep, via de commandopost van Groep Kil, over het burger-telefoonnet en wel van Terheijden via Puttershoek naar Strijen.

De afdeeling heeft van 10 Mei omstreeks 6.30 tot 13 Mei 15.30 vrijwel onafgebroken gevuurd en daarbij ruim 2500 brisantgranaten verschoten. Door het verouderde materieel en het langdurige vuur zijn vele storingen voorgekomen, die naar omstandigheden zoo goed mogelijk ter plaatse werden hersteld door de bediening of met behulp van in den omtrek wonende smeden.

Toen op dit uur de voorgelegen infanterie terugtrok ¹⁾ werd de afdeeling door het personeel ontruimd nadat de nog intacte stukken waren onbruikbaar gemaakt. Zes van de twaalf stukken waren toen reeds door 's vijands vuur of storingen uitgevallen.

De batterijen doorstonden een tweetal luchtbombardementen en een beschieting door vijandelijke artillerie, opgesteld Oost van de Kil en bij Moerdijk, deze laatste van zwaar kaliber. Ondanks dit alles had de afdeeling slechts één gesneuvelde te betreuren. De moreele uitwerking was echter groot, doch heeft niet tot eenig plichtsverzuim geleid.

Over het geheel genomen heeft deze afdeeling voortreffelijk werk verricht.

Wij drukken hierachter achtereenvolgens af een verslag van den Vaandrig E. D. J. VAN ZADELHOFF, Commandant van de 3e Batterij en van den dpl. sergeant G. VERHEUL, Commandant van het 3de stuk der 2e Batterij.

¹⁾ Deze teruggaande beweging was veroorzaakt door duikbomaanvallen, vuur van Duitsche vechtwagens en stoottroepen, die de Kil waren overgestoken. Kortten tijd later is de infanterie echter weder vooruit gebracht.

Fotoarchief Hoofdregelingsbureau.
Tweede stuk 3 Batterij-25 Afd. A na ontploffing.

VERSLAG VAN DE GEVECHTSHANDELINGEN 3-25e AFD. ARTILLERIE.

Vrijdag 10 Mei 1940:

Te circa 3.45 uur bij in grooten getale zeer laag vliegende vliegtuigen onmiddellijk de batterij bezet, waar geweer munitie uitgereikt werd om de camouflage, welke nog niet geheel was voltooid, af te maken. In dien tusschentijd waren reeds parachutisten aan den overkant van de Kil gedaald.

Te circa 7.00 uur werd het eerste vuur afgegeven op den Noordelijken uitgang van Willemsdorp.

Tijdens het tweede vuur sprong het tweede stuk uit elkaar. Het 1½ m lange achterstuk vloog ongeveer 20 m achter in het land. De linker helft van de as vloog in de zijweer aan de rechter zijde. Het overige gedeelte van de as vloog door de bediening door de munitienis in de zijweer. De rechter helft van het kanon vloog in scherven van circa 3 kg uit elkaar. Overblijfselen zie foto. Geen gewonden.

Gedurende den middag sluitstuk 3e stuk defect. Draad van zundgat stuk. Sluitstuk vervoerd naar smid in Mookhoek, waar nieuwe draad ingedraaid is. Na eenige uren stuk tot vuren gereed.

Gedurende den dag vrij veel gevraagd.

Om half vijf helft batterij bezetting naar kamp voor eten, om half zes de andere helft.

Tijdens een nachtelijk vuur gasontsnapping bij het rechter stuk. Het vertoonde om de afsluiting groote gaten, waarom Bt.C. en Bt.O. besluiten om stuk te laten uitvallen, daar het onverantwoordelijk was om er verder mee te schieten. Er resteerde ons dus nog een halve batterij.

Tijdens den middag nog beschoten door vliegtuigen.

Den eersten avond kwam een sectie zware mitrailleurs zich bij onze batterij melden ter verdediging batterij. Eén mitrailleur op gunstig punt opgesteld tegen luchtaanvallen, die zodoende de midden en de linker batterij kon beschermen. Het andere stuk in verbinding laten stellen met de infanterie tot steun.

's Nachts veel gevraagd, bediening kreeg practisch geen rust. Op last van den Afd. C. stormvuur afgegeven.

Zaterdag 11 Mei 1940:

's Morgens in de vroege weer veel vliegtuigen. Wederom parachutisten.

Overdag vrij veel gevraagd. Het derde stuk moet uitvallen wegens een lekke rem. Eerst nieuwe pakkingringen aangebracht, waardoor stuk weer inviel. Na eenige schoten was de rem weer defect en niet meer te repareren. Besloten de rem van het 3e stuk te doen vervangen door die van het rechter. Met veel moeite de rem verwijderd, na eerst een sleutel te hebben opgehaald uit een boerderij bij onze oude reservestelling.

's Middags gasalarm aangezien wij prikkelend gas meenden te bemerken.

's Avonds in twee ploegen gegeten in het kamp.

Linker stuk valt ook uit. Sluitstuk defect en weer gerepareerd. In den loop van Zaterdag, 11 Mei, kregen wij een vuuropdracht onder vermelding dat de Franschen, onze bondgenooten, erop wachtten. Verder mocht er bezuiden den Moerdijk niet worden gevraagd. ¹⁾

Tegen den nacht krijgt onze batterijbediening de opdracht zich in drieën te verdeelen ter bescherming van de 3 batterijen, daar overtocht vijand over de Dordtsche Kil gevreesd wordt. Een paar posten blijven in de batterij met den Vaandrig VAN ZADELHOFF.

Vaandrig BROUWER gaat naar de midden batterij om daar eventueel te helpen bij de commandovoering. Onze opdracht was „standhouden tot den laatsten man”.

De bezetting van de linker batterij wordt langs de verschillende dijken gelegd om weerstand te bieden. Bij de linker batterij worden afsluitringen en -platen verzameld om in voorkomend geval te laten verdwijnen. De batterij-bezetting heeft den geheelen nacht en den volgenden ochtend aan de dijken gelegen.

Tijdens den ochtend worden schoten waargenomen van 23 R.A. gelegen in den Mookhoek circa 100 m van de linker batterij achter een dijk, waar een gedeelte van de linker batterij aan den dijk lag.

Het is echter niet tot een overtocht gekomen.

Zondag 12 Mei 1940:

In den loop van den dag wordt de batterij weer bezet.

's Morgens weer parachutisten aan de Dordtsche Kil.

Begonnen met de rem van het re. stuk naar het derde te vervoeren en te bevestigen.

's Middags vliegen vijandelijke verkenners laag over de batterij.

's Avonds omstreeks 18.30 uur komen circa 20 duikbommenwerpers en jagers in zicht. Iedereen in de schuilplaatsen, behalve dpl. VAN ZOMEREN, die voortging met de rem aan het rechter stuk te bevestigen. Even later de eerste bom op de batterij. Dpl. VAN ZOMEREN gaat door met bevestigen van de rem. Na 3 of 4 bommen kruipt hij pas in de schuilplaats, toen de rem bevestigd was. Tevens bevuren jagers met mitrailleurs onze batterij. In totaal circa 10 bommen op onze batterij. Toen de vliegtuigen weg waren inspectietocht door de batterij. Onze linker sectie volkomen in tact. Op de plaats van het rechter stuk was een zware bom gevallen. De dijk was daar weggeslagen over de geheele breedte en in de diepte tot het polderpeil.

¹⁾ Er bevond zich een eskadron van een Fransche Lichte gemechaniseerde divisie Z. van den Moerdijk. Dit eskadron is echter na een aanval van Duitsche bombardements-toestellen terug gegaan.

Fotoarchief Hoofdregeelingsbureau.

Rechter stuk 3 Batterij-25 Afd. A na luchtbombardement.

De scherfvrije schuilplaatsen, welke aan den rand van den trechter stonden waren nog volkomen in tact. Wederom geen gewonden.

Onmiddellijk zijn de verbindingen hersteld en is het een en ander aan den Afd. Commandant gemeld.

's Avonds wederom enkele vuren afgegeven.

De bediening was toen al uitgeput, zoodat eenige bij het stuk in slaap vielen en niet wakker werden bij het vuren.

Gedurende den nacht urenlange snelvuren.

Maandag 13 Mei 1940:

Gedurende den ochtend valt het linker stuk uit, zoodat er nog één stuk overblijft. De sluitstukketting was gebroken en het sluitstuk eruit gevallen. Het is zoo spoedig mogelijk gerepareerd.

Intusschen weer vele vliegtuigen, bommenwerpers en jagers. Zij zijn gedurende den geheelen oorlog bijna niet uit de lucht geweest.

Toen het linker stuk gereed was, kregen wij opdracht vuur te geven op weg Willemsdorp—Dordt, met de mededeeling: „het doet er niet toe hoe lang”.

Even later viel bij onzen oorspronkelijken Bt. commandopost een granaat. Even later voor den dijk. Nog eenige granaten vallen in de buurt van onze batterij. Wij worden beschoten door vijandelijke artillerie. Ons vuur lag nog steeds op den ouden weg of even ervoor, waar vijandelijke mitrailleurs zaten, waarvan er enkele na verloop van tijd zwegen.

Onmiddellijk na den aanvang van het vuur was de verbinding met de Afd.-post verbroken. De dpl. ZOMERS van de verbindingsafdeeling heeft de lijn nagekeken. Bij den Afd. post was de verbinding verbroken.

Na circa 3 kwartier vuur zagen we een sectie van 28 R.I. terugtrekken.

De sergeant WINKLER, als ordonnans weggestuurd zijnde, meldt mij, dat de Afdeelingposten verlaten waren. Van een officier van 23 R.A. vernam ik, dat de Artillerie zich verzamelen moest op de Steenplaats te Strijen.

Halverwege Strijen werden we door 2 vrachtauto's gehaald en naar Strijen gebracht, waar de rest van de Afdeeling stond opgesteld.

Houding van den troep.

Gezien de open ligging van de batterij, de zeer vele defecten aan de stukken, bombardement, beschieting door mitrailleurs en artillerie en de honderden vijandelijke vliegtuigen, zonder eigen vliegtuigen gezien te hebben, wat hooge lichamelijke eischen stelde en zeer veel van het moreel van den troep geëischt heeft, bleef een ieder op zijn post en zijn plicht vervullen, gedurende den geheelen oorlog.

VERSLAG VAN DE GEVECHTSHANDELINGEN
3e STUK 2-25e AFD. ARTILLERIE.

Op Vrijdag 10 Mei '40 's morgens 4 uur werden wij gewekt door schieten van luchtdoelartillerie. Spoedig bemerkten we dat het Duitsche toestellen betrof, die laag vlogen en in de omgeving van de Moerdijkbruggen parachutisten afwierpen. Ook werden door duikbomvliegtuigen eenige aanvallen gedaan op objecten in de omgeving van Moerdijk doch nauwkeurig was dit niet vast te stellen. Wij begrepen direct dat we in oorlog waren en de Afdelingscommandant Kapitein COHEN gaf het bevel de stellingen te bezetten.

De stelling was juist Zaterdag daarvoor gereedgekomen, wat betreft de schuilplaatsen en munitiekisten, borstweringen, enz. Het materiaal voor camouflage was echter aanwezig en wij slaagden erin binnen korten tijd de stelling (opstelplaats van ieder stuk) met gaas, gespannen op ijzerdraad, te overtrekken en het geheel met groen te bedekken.

Ongeveer 6 uur werd het eerste vuurbevel ontvangen, een storend vuur in de richting Lage Zwaluwe. Intusschen werden nog parachutisten uitgelaten in de omgeving van Dordrecht, Wieldrecht, den snelweg Dordt—Breda en Moerdijk. Achter onze stellingen in de richting Maasdam was een batterij luchtdoelartillerie opgesteld, doch deze is reeds spoedig tot zwijgen gebracht door bomvliegtuigen; de juiste tijd is mij niet bekend.

Onze Bt.C., de vaandrig F. DE BRAAL, had de diverse vaste vuurbevelen genoteerd in 'n boekje, zoodat de StuksCn. met behulp van schootstafel en nummer van het vuur het stuk vrij snel in de richting kregen.

Wij waren er zeer verwonderd over, dat de beide Moerdijkbruggen nog steeds intact waren en vermoedden al, dat het Bezettingsdetachement in gevecht was gekomen met den vijand, vooral omdat uit die richting geweeren mitrailleurvuur werd gehoord. Naar ik later vernam van den waarnemer, den sergeant GROENEVELT H. J., zag hij met behulp van een kijker den vijand bij de barakken, die daar waren, staan en vermoedde hij dat de bezetting of gevangen of gedood was.

De vuren volgden elkaar regelmatig op en er deden zich nog geen bijzonderheden voor. In den nacht werd een uur lang gevuurd (\pm 30 schoten) en dan gestaakt voor een vuurpauze tot het volgende vuurbevel doorkwam. De vijand had zich verschanst achter den O. dijk van de Kil, dus op het Eiland van Dordrecht. De rivier werd verdedigd door deelen van 28 R.I. met zware en lichte mitrailleurs.

Ongeveer 2 km achter ons stond 7-veld van 23 R.A. opgesteld, die op Zaterdagmorgen in actie kwam. Zooals wij begrepen om den vijand achter den dijk gelegen onder vuur te nemen. Vermoedelijk was de afstand te kort berekend en werden 2 infanteristen door scherven getroffen, alsmede 3 burgers, die in huis waren en waarvan de inboedel werd vernield. Onze Bt.C. telefoneerde direct naar de afdeling waarop het vuur werd gestaakt en later de opzet-

Foto archief Hoofdregelingsbureau.

3-25 Afd. A. rechter stuk na bombardement.

hoogte werd verhoogd. Zoodra hij bemerkte, dat in dat huis geschoten werd, is onze „dokter”, de ziekendrager KLEYNEN er heen gegaan met den dpl. VAN HOORN en den dpl. POLAK om de waarschijnlijk noodige eerste hulp te bieden; met gevaar voor eigen leven omdat zij in 's vijands vuurbereik waren. Een vrouw en een kleine jongen waren licht gewond; een oudere ernstig en de laatste werd naar de hulpverbandplaats Puttershoek vervoerd, waarbij ook de dpl. SALDEN zich verdienstelijk maakte. De infanteristen waren reeds door eigen personeel afgevoerd.

Tegen den middag kwamen er veel vliegtuigen over, meest 3-motorige en moesten wij herhaaldelijk dekken voor zeer laag vliegende. Onze afdeeling is toen ontdekt en ongeveer 13.30 naderden uit N.O. richting een groep van naar schatting 15 toestellen, die het op onze batterijen gemunt hadden. Oogenblikkelijk schuilden wij, doch toen de vaandrig zag dat het duikbomvliegtuigen waren, gaf hij bevel terug te trekken op den Bt. commandopost, die meer dekking bood. Bij onze mi. bt. kon dat ongezien gebeuren omdat onze stelling dicht op een sloot was gebouwd en achter langs tot den Bt. commandopost wilgen staan, die goede dekking voor waarneming vanuit de lucht boden. Ieder vliegtuig liet vier bommen vallen van zeer zwaar kaliber. Bij de li. Bt. troffen ze doel en werd een stuk uitgeschakeld; voorts werden schuilplaatsen vernield. Tal van gaten sloegen voor en achter de batterijen en ook bij het munitie-depôt zonder verdere schade aan te richten. Er waren geen dooden of gewonden. Door den aanval was de telefoonlijn met den Afd. C. vernield en de dpl. Vos G., waagde het om deze te herstellen, ondanks dat de toestellen nog niet weg waren en een nieuwe aanval kon worden verwacht. Onze batterij werd niet getroffen door bommen, alleen door mitrailleurvuur. Weldra werd weer geschoten en richtten we op plaatsen waar parachutisten zich verzameld hadden. In den nacht van Zaterdag op Zondag werd regelmatig vuur gegeven. Wat toen opviel waren de vele natriumlichtkogels (geel licht), die achter onze stellingen werden opgestoken. Soms waren er witte bij, die onze batterij in een zeer fellen lichtgloed zetten, terwijl vliegtuigen overvlogen. Tegen den morgen werd de bomaanval herhaald. Bij onze batterij geen dooden of gewonden en geen materieelverlies; wel bij de re. bt., doch wat precies weet ik niet. Dien Zondag werd een Fransche pantser trein aan den Moerdijk ver-

wacht, doch toen die uitbleef, hebben we het vuur daarop geopend, doch zonder succes, alleen het wegdek wat vernield. Misschien hadden we met pantsergranaten meer succes gehad.

Den nacht van Zondag op Maandag hadden we pech. Het 2e stuk werd uitgeschakeld, omdat een slagpijpje no. 1 afbrak en in het sluitstuk bleef zitten. Alle pogingen om te herstellen waren tevergeefs. Later begaven het de beddingplanken van het 3e stuk en zonder bedding is vuren onmogelijk, omdat de druk van de staart na het schot te groot is.

Maandagmorgen ongeveer 10 à 11 uur kwamen vijandelijke vechtwagens en andere auto's in 't zicht, die kalmweg in de richting Dordrecht reden via de brug over het Hollandsch Diep. We hebben erop gevraagd, misschien hebben we succes geboekt bij een vrachtwagen. Van den vernielden weg schijnen ze geen last te hebben en of deze inderdaad onbruikbaar was, viel niet waar te nemen, omdat deze hoog ligt t.o.v. onzen waarnemingspost.

In den middag slaagde de vijand erin de Kil over te steken en moest de Infanterie terugtrekken.

Toen was het met ons ook gedaan en kregen wij bevel terug te trekken en moesten wij ons nog dekken daar er met mitrs. op ons werd gevraagd. Ik vergeet nog te vermelden, dat wij vanaf den morgen tot het terugtrekken toe door vijandelijke artillerie werden beschoten. Een van onze mannen de dpl. WIETZES en een ander wiens naam ik niet meer weet, slaagden erin een van de stukken tot zwijgen te brengen door domweg via de as van het kanon te richten op het stuk (was zichtbaar) en na de noodige elevatie te vuren met reeds gemeld succes. Het zij mij vergund nog te vermelden, dat, indien we over wat pag. beschikt hadden er waarschijnlijk heel wat minder vijandelijke troepen over de brug zouden zijn gekomen.

BAND 1940

Voor den jaargang 1940 worden weder **LINNEN BANDEN** beschikbaar gesteld.

Toezening volgt uitsluitend na ontvangst van f 1.55 per Postwissel of na overschrijving op Postrekening 44715 ten name van Moorman's Periodieke Pers N.V.

Betaling Abonnement 1e kwartaal 1941

Tot 6 JANUARI a.s. bestaat gelegenheid het abonnement voor het 1e KWARTAAL 1941 à f 2.50 (binnenland) te voldoen per postwissel of door overschrijving op postrekening 44715 ten name van Moorman's Periodieke Pers N.V. met vermelding: „abonnement De Militaire Spectator 1e kwartaal 1941”.

Na dien datum zal over het abonnement, verhoogd met 15 cent incassokosten, per kwitantie worden beschikt.

Aan abonné's, die gebruik wenschen te maken van automatische gireering, zenden wij gaarne een **ingevuld machtigingsformulier**.

ADMINISTRATIE „DE MILITAIRE SPECTATOR”
Zwarteweg 1, Den Haag.

MIJN BELEVINGEN BIJ VALKENBURG 10—13 MEI 1940

DOOR Mr. Dr. W. F. VAN GUNSTEREN,
Res. Eerste-Luitenant der Huzaren.

Na op Vrijdagmorgen, 10 Mei 1940, om 4.30 uur bij den Deijl aangehouden te zijn door militairen die ik voor Nederlandsche militairen hield, geraakte ik in gevangenschap van Duitsche parachutistentroepen. Deze onverwacht gelande troepen hielden burgers aan en namen passeerende militairen gevangen.

Na enkele uren liet de bevelvoerende Officier Leutnant TEUSSEN alle gevangenen vrij, behalve mijzelf, den eenigen officier. Het peloton parachutisten, ongeveer ter sterkte van 50 man trok daarop aan op de brug aan de Haagsche Schouw. Deze brug kwam een oogenblik in het bezit van de Duitsche troepen, doch werd na hevigen strijd heroverd door Nederlandsche troepen uit een Depot-Bataljon uit Leiden.

Leutnant TEUSSEN gaf het sein tot den terugtocht: brug en Leidsche Straatweg werden vrijgegeven en de terugtocht aanvaard, dwars door slooten en vaarten op het vliegveld Valkenburg aan.

Inmiddels waren om 7.00 uur 18 Junkers (Verkeers)vliegtuigen gedaald op dit vliegveld, welke alle ongeveer 20 tot 25 man Infanterie per vliegtuig uitlieten. Op het vliegveld stonden toen reeds 15 tot 20 vliegtuigen, die des morgens vroeg waren geland en troepen hadden gebracht. Het aantal vliegtuigen kwam hierdoor op ongeveer 35 toestellen. Een Nederlandsch jachttoestel bestookte de tweede groep Junkerstoeistellen tijdens het dalen, doch na een fellen aanval, uitgevoerd door 3 Messerschmitt-jachttoestellen, werd dit Nederlandsche toestel neergeschoten.

Tijdens het terugtrekken naar het vliegveld ontvluchtte ik en hield mij schuil door tot aan den hals ongeveer 25 minuten in een sloot te staan. Toen de Duitsche troep ongeveer 200 meter weg was, keerden twee manschappen terug om achtergelaten munitiekisten op te halen en ontdekten mij. Het feit, dat ik den Zuid-Duitscher (hij kwam uit Karlsruhe) een opmerking maakte over zijn accent, redde mij toen waarschijnlijk van ernstige gevolgen.

Om ongeveer 13.00 uur werd ik overgegeven aan een detachement vliegers. Deze vliegers waren niet gewapend en uitgerust voor het gevecht, daar zij wederom hadden moeten opstijgen. De machines waren echter zoo dicht naast elkaar geland en voorts waren vele toestellen zoover in den bodem gezonken dat opstijgen van eenig toestel was uitgesloten. De vliegertroepen groeven zich toen ter plaatse in, na het voor hen waardevolle uit de vliegtuigen te hebben verwijderd.

Nauwelijks was ik op het vliegveld aangekomen, of de Nederlandsche

artillerie te Katwijk begon de op het veld opgestelde Duitsche vliegtuigen onder vuur te nemen. Verscheidene toestellen geraakten in brand, terwijl andere treffers van gesprongen granaten ontvingen.

Terwijl ik van het vliegveld naar Valkenburg werd overgebracht trachtten een vijftal groote Junkers-vliegtuigen in de weilanden te dalen, doch konden geen geschikte landingsplaats vinden. Na eenigen tijd stegen zij weder op en verdwenen. Deze pogingen werden de volgende dagen herhaald; nimmer gelukte echter een landing.

In Valkenburg werd ik door den Commandeerend Officier — naar ik meen een Luitenant-Kolonel — verhoord. De Duitsche Officier trachtte op het nutteloze van tegenstand te wijzen en ried aan woorden aan onze zijde te spreken, die ons zouden aansporen ons te gedragen als de Denen. Na mijn weigering werd ik in de kerk van Valkenburg opgesloten, waar reeds 300 gevangenen van 2 compagnieën van III-4 R.I. aanwezig waren. Deze gevangenen hadden zich des morgens, nadat hun munitie verbruikt was, moeten overgeven.

Den volgenden morgen begon de Nederlandsche artillerie vanuit Katwijk het bombardement op Valkenburg. Mij werd door den Commandeerenden Officier opgedragen te telefoneeren met de artillerie in Katwijk, teneinde mede te deelen, dat dit bombardement hoofdzakelijk zou gaan ten koste van de Nederlandsche burgerbevolking en de Nederlandsche gevangenen. Op mijn weigering dit telefonisch gesprek te voeren werd ik afzonderlijk genomen.

Kort hierop kon ik tijdens het bombardement een tweede maal ontvluchten. Het artillerievuur zweeg echter weer spoedig zoodat de Duitschers een patrouille naar mij konden uitzenden. Ik had mij niet ver kunnen verwijderen en werd na 1½ uur in een stal gevonden. Hierop werd ik onder speciale bewaking van een Onderofficier gesteld.

In den loop van den morgen (Zaterdag 11 Mei 1940) zette de Nederlandsche artillerie in Katwijk en Oegstgeest een energiek en langdurig bombardement door. Tijdens het inslaan van eenige treffers in de omgeving gelukte het mij den mij bewakenden Onderofficier voorover over zijn geweer te werpen en te ontkomen. Na deze derde poging om te ontvluchten werd ik niet meer gevat.

Den geheelen Zaterdag zwierf ik door Valkenburg, kruipend van stal tot stal en slechts tijdens het artillerievuur mij verplaatsend, daar in zulk een periode de Duitschers zich verborgen hielden.

In den avond en in den nacht verkende ik de stellingen der Duitschers, voornamelijk aan den zuidrand van Valkenburg. Ik stelde hierbij vast, dat de Duitschers aan alle zijden tot aan de ingangen van het dorp waren teruggedrongen. Hierdoor waren echter tevens de wapens van de Duitschers zoo dicht naast elkaar gekomen, dat ontkomen vrijwel een onmogelijkheid was.

Den volgenden dag (Zondag 12 Mei 1940), zette ik mijn verkenning voort en was er getuige van, hoe Nederlandsche Infanterie om 12.00 uur opringend van het Westen (Katwijk) bijna het dorp binnendrong. Iets beslister stormen had het dorp toen doen vallen. De Duitschers hadden namelijk onder den indruk van dezen aanval hun beveiliging van het Noorden, langs den Ouden Rijn, teruggetrokken. Toen de aanval der Hollanders niet werd doorgezet, kwamen zij na enkele uren terug en plaatsten hun wapens op dezelfde opstellingsplaatsen als tevoren.

Een en ander had mij echter op de gedachte gebracht naar het Noorden uit te breken. Des avonds na het ondergaan der maan begaf ik mij in een opening tusschen de Duitsche lichte en zware mitrailleurs te water om over den Rijn

te zwemmen. Deze mitrailleurs had ik ongeveer 200 meter links en 200 meter rechts van mij, terwijl de Nederlandsche mitrailleurs op denzelfden afstand van mij, aan de overzijde van de rivier, juist tegenover de Deutsche wapens stonden opgesteld. Mijn uniform en wat ondergoed had ik in een pakje gewikkeld en met een touw van \pm 10 meter aan de hand genomen. Op het midden van de rivier gekomen begon een Deutsche zware mitrailleur op mij te vuren. Ik dook onder en zwom tegen den stroom op; intusschen liet ik het pakje vieren en met den stroom mee afdrijven. De Duitschers zetten het vuur voort op het pakje en ik kon snel zwemmend den overkant bereiken. Geholpen door de slagschaduw van een pannembakkerij kon ik ongedeerd aan land komen.

Onkundig van eenig Nederlandsch wachtwoord en allesbehalve militair gekleed was ik gedwongen mij een weg te zoeken door de Nederlandsche linies, zonder gezien te worden; $4\frac{1}{2}$ uur kruipen door slooten en bollenland waren noodig om aan den straatweg Oegstgeest—Rijnsburg te komen. Hier meldde ik mij Maandagmorgen (13 Mei 1940) om 6.00 uur bij den Commandant van het aldaar gelegerde bataljon Infanterie — Majoor MULDER. Na van de zware mitrailleurs de doelen te hebben opgegeven, werd ik gebracht naar den Regimentscommandant van 4 R.I., Luitenant-Kolonel BUURMAN, die mij een uitvoerig verhoor afnam en mij bij den Pastoor van Katwijk-Binnen van nieuwe kleeren voorzag. Met den Artillerie-waarnemer beklom ik daarna den toren van Katwijk en gaf de mitrailleuropstellingen aan, die ik dien nacht en den vorigen dag had verkend. Hierbij bleek, dat de Duitschers zoo dicht mogelijk tegen de Nederlandsche linies waren aangedrongen, teneinde het artillerievuur te ontgaan. Hierop werd ik geleid naar den Commandant van de IIIe Divisie te Oegstgeest, Kolonel KRAAK. Na een inleidend verhoor door den C.-IIIe Divisie werden mijn mededeelingen genoteerd door den Chef-Staf der Divisie, den Majoor BREUNESE.

Na een telefonisch gesprek van den Majoor BREUNESE met den C.-I Legerkorps werd ik per auto over Leiden, Voorschoten naar het Algemeen Hoofdkwartier te 's-Gravenhage gebracht.

Aldaar werd ik op Sectie III door den Kapitein SICCO-SMIT en op Sectie I door den Kapitein SJOERDSMA verhoord. Tenslotte werd ik door den Kapitein SCHEPERS naar mijn onderdeel in de Nieuwe Alexanderkazerne teruggebracht, alwaar ik mij tegen den middag bij mijn Commandant, den Luitenant-Kolonel KNEL, terugmeldde.

DE INFANTERIE EN DE MOTORISATIE DER ARTILLERIE¹⁾

DOOR B. KONING,

Kapitein der Infanterie o.n.

Een nauwe samenwerking tusschen Infanterie en Artillerie, berustend op een moreelen band en op een juist begrip van de wederzijdsche eigenschappen, taak en strijdwijze is in het gevecht *onontbeerlijk* om een gemeenschappelijk doel te bereiken.

Bij die samenwerking is de infanterist de meest geïnteresseerde, want de infanterie kan op het moderne gevechtsveld den steun van het machtige zusterwapen der artillerie niet missen. Immers de artillerie heeft bij den aanval tot taak de infanterie het bereiken van haar gevechtsdoel mogelijk te maken, zij bereidt met haar vuur den infanterieaanval voor, ondersteunt en beschermt dien, terwijl zij bij de verdediging haar onmisbaren steun verleent, om den vijand tot staan te brengen. Ter vervulling van evengenoemde taken beschikt de artillerie over geen ander middel dan haar vuur. Dat vuur, die projectielen zijn dus voor den infanterist van zeer groot belang. En daarom *moet* dit belangrijke hulpwapen — de artillerie — den infanterist belang inboezemen; daarom *moet* de infanterist zich er voor interesseeren hoe de artillerie schiet, maar *òók* hoe zij komt op de plaats waar zij moet schieten, m.a.w. — hoe zij zich verplaatst. *Want het meest volmaakte geschut met de meest volmaakte vuurleiding en bediening heeft slechts waarde, indien men in staat is, het op het gewenschte tijdstip dáár op te stellen, waar het aangewend moet worden*, teneinde de voor de infanterie zoo belangrijke projectielen te brengen op de juiste plaats, op den juisten tijd en in de benoodigde hoeveelheid.

Een tractiemiddel der artillerie, dat nu *niet* aan de méést geïnteresseerde, n.l. de Infanterie, zooveel mogelijk kan garandeeren, dat inderdaad de projectielen komen op de plaats, waar de infanterie ze noodig heeft, op het juiste oogenblik en met de benoodigde dichtheid, doet het vertrouwen in het vermogen van het zusterwapen wankelen, waardoor nooit *die* innige moreele samenwerking aanwezig kan zijn, welke zoo noodzakelijk is voor het bereiken van het gevechtsdoel.

Meermalen is gezegd, dat tegen motorisatie van zwaardere artillerie geen bezwaar bestaat, maar tegen motorisatie van veldartillerie wèl.

Laten wij eens nagaan, of op grond van dit optreden er zulke groote verschillen ten aanzien van de tractie noodzakelijk zijn.

¹⁾ Dit artikel werd geschreven voor den oorlog. Aangezien, zooals in een naschrift wordt aangetoond, de ontwikkelde denkbeelden door de oorlogservaring werden bevestigd, achten wij publicatie ook thans nog van belang. Red.

De artillerie wordt gewoonlijk verdeeld over drie echelons n.l.

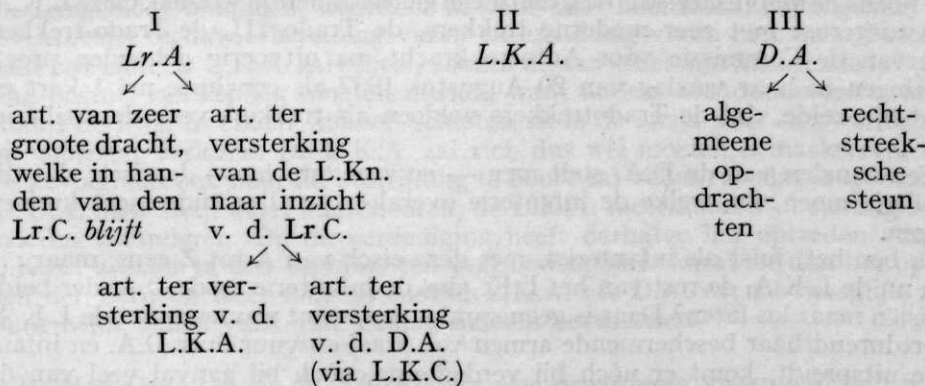
- a. de Legerartillerie (Lr.A.)
- b. de Legerkorpsartillerie (L.K.A.)
- c. de Divisie Artillerie (D.A.)

De Lr.A. valt te splitsen in artillerie van groote tot zeer groote dracht, welke artillerie in handen van den Lr.C. kan blijven en waarmede hij derhalve een middel heeft om over het front van verschillende van zijn legeronderdeelen zijn, welhaast onmiddellijken invloed te doen gevoelen op den loop van den strijd, daarnaast een categorie artillerie, waaruit de Lr.C. kan putten ter versterking van de artillerie ingedeeld bij de L.Kn.

De tweede categorie zal moeten bestaan en bestaat dan ook gewoonlijk uit artillerie, waarmede de L.K.C. in voorkomend geval zijn eigen L.K.A., dan wel de D.A. van een of de beide Divisiën van het L.K. zal kunnen versterken.

De D.A. ten slotte wordt gesplitst in artillerie voor algemeene opdrachten en artillerie voor rechtstreekschen steun.

Het onderstaande schema moge een en ander verduidelijken.

Ten aanzien van het tractievraagstuk kan nu worden opgemerkt, dat, voor wat betreft de Lr.A., de categorie, welke in handen van den Lr.C. blijft, uit den aard der zaak gemotoriseerd dient te zijn. Immers, dit geschut van groot vermogen zal zwaar zijn en moet bovendien ten behoeve van het *geheele* Veldleger kunnen optreden, zoodat naast groot vermogen, snelle verplaatsing hoofdvoorwaarde zal zijn. Dit is alleen met motortractie te verwezenlijken.

Voor wat betreft de Lr.A., welke de Lr.C. ter beschikking van de L.K.Cn. kan stellen, moeten wij zooals gezegd, onderscheiden, artillerie, welke zal dienen ter versterking van de L.K.A. en artillerie ter aanvulling van de D.A. Tegen motorisering van dat deel der Lr.A., hetwelk als L.K.A. dienst zal moeten doen, zal niemand bezwaar hebben, daar de organiek aanwezige L.K.A. ook reeds overal gemotoriseerd is.

Tegen de motorisering van dat deel der Lr.A., hetwelk uiteindelijk bij den D.A. terecht zal komen, bestaan uit den aard der zaak, dezelfde bezwaren, welke tegenstanders der motorisatie der D.A., reeds nu tegen motorisatie der organieke D.A. hebben. Niettemin is het echter ook voor deze laatstgenoemde categorie Lr.A. een groot voordeel, indien zij gemotoriseerd zou zijn, want slechts dan hebben wij zekerheid, dat deze, als reserve toch van huis uit min of

meer achterwaarts opgestelde artillerie, inderdaad tijdig te bestemder plaatse zal zijn. De invoering van een trekker, welke aan *strategische* bewegelijkheid, tevens voldoende *tactische* bewegelijkheid paart, zou hier dus de ideaal oplossing geven.

Tegen motorisering van de L.K.A. heeft zoo goed als niemand bezwaar. Zelfs in den tijd, welke nog dicht achter ons ligt en waarin onze L.K.A. zich moest tevreden stellen met een welhaast praehistorische trekker, een trekker, welke de burgerij, als zijnde onvoldoende, niet meer gebruikte, zelfs toen gingen er tegen de motorisering der L.K.A. geen stemmen op. Wel werd er bij de oefeningen en manoeuvres gemopperd over deze artillerie, omdat ze zoo vaak te laat kwam, maar de middelen, welke men haar gaf, waren er dan ook naar. Men kan toch zijn eigen kind moeilijk gaan verwijten, dat het er slecht uit gaat zien en dat het weinig presteert, als men het niet genoeg te eten geeft! Maar zooals gezegd, die bijna voorwereldlijke trekkers achtte men voor deze ietwat zwaardere artillerie toch nog beter dan de paardentractie.

Tijdens de mobilisatie was de situatie een geheel andere geworden. Onze L.K.A. was uitgerust met zeer moderne trekkers, de Trado III, de Trado-trekker, waarvan de Commissie voor Autotrekkracht, na uitvoerig gehouden proefnemingen in haar verslag van 20 Augustus 1937 als conclusie nr. 1 kort en duidelijk zeide, dat de Tradotrekkers voldoen als trekkers voor de artillerie.

Ten aanzien van de D.A. stelt men — en zeer terecht — de eisch, dat dit artillerie moet zijn, welke de infanterie overal en te allen tijde moet kunnen volgen.

Ik ben het, juist als infanterist, met deze eisch van A tot Z eens, maar . . . kan nu de L.K.A. de rest van het L.K., dus de infanterie en de D.A. der beide divisien maar los laten? Daar is geen sprake van, want wanneer niet de L.K.A. voortdurend haar beschermende armen van staal en vuur over D.A. en infanterie uitspreidt, komt er nòch bij verdediging, nòch bij aanval veel van de acties der D.A. en van de infanterie terecht. De L.K.A. moet derhalve in nauw contact met de rest van het L.K. optreden. Zeker, de L.K.A. zal bij den aanval door haar grootere dracht en omdat zij haar vuur niet onmiddellijk voor de infanterie behoeft te brengen wat minder sprongen maken dan de D.A. Heel in het begin van den opmarsch zal de L.K.A. zelfs nog wel gebruik kunnen maken van het harde wegennet, maar zoodra de naderingsmarsch is begonnen en het harde wegennet uit artilleristisch oogpunt derhalve gevaarlijker is geworden dan het tusschenterrein moet de L.K.A. net zoo goed als de D.A. haar heil zoeken in het gewone landwegennet. En hierbij zal de L.K.A. van dezelfde, althans van dezelfde soort, landwegen gebruik moeten maken als de D.A., waarbij ook de D.A., net zoo goed als de L.K.A., zoo lang mogelijk van den landweg gebruik zal maken en de D.A., net zoo goed als de L.K.A., de meest gunstige opmarschwegen naar de stellingsterreinen zal uitzoeken. En op die landwegen zal de D.A. met paardentractie, volgens de ervaringen uit den wereldoorlog hoogstens draven, terwijl uiteindelijk, als de aanval slaagt, de D.A. zoowel als de L.K.A. door hetzelfde kapot geschoten terrein voorwaarts moeten. Dat de L.K.A. een zwaardere vuurmond moet zijn, dan de D.A. vindt zijn oorzaak in het feit, dat „in beginsel” de L.K.A. een andere taak heeft te vervullen dan de D.A. De L.K.A. heeft het in de allereerste plaats voorzien op de vijandelijke artillerie en deze bestrijdt men het beste met een zwaar

projectiel. De D.A. heeft in de eerste plaats af te rekenen met infanterie, waarbij het noodig is, dat in voorkomend geval „tir à rapidité presque folle” wordt afgegeven, wat alleen mogelijk is met een licht projectiel, met het oog op bediening, aanvulling en aanmaak. Het kaliber van de L.K.A. wordt in feite begrensd, door den eisch, dat een zoo groot mogelijke uitwerking op het materieel der vijandelijke artillerie, nog gepaard moet gaan met een zoodanige tactische beweeglijkheid, dat in geen enkel opzicht en in geen enkel terrein het zoo noodzakelijke contact met de rest van het L.K. verloren gaat.

Bij de verdediging zal de L.K.A. (en in het bijzonder wanneer de hws., althans voorloopig, gedekt is door weerstandbiedende voorposten) veel beweeglijker optreden dan de D.A.

De L.K.A., of deelen daarvan, zullen aanvankelijk achter de vps. stelling nemen, om het vuur reeds op de grootst mogelijke afstanden te kunnen openen en wanneer de vps. is teruggenomen of opgeruimd, dan zal opnieuw de L.K.A. eerder het vuur openen dan de D.A. Want de D.A. althans het grootste deel daarvan, zwijgt zoo lang mogelijk om zich niet door ontijdige demaskeering aan vernietiging bloot te stellen, waardoor ze voor haar hoofdtak, het afgeven van (eventueele) tegenvoorbereidingsvuren en afsluitingsvuren niet meer beschikbaar zou zijn. De L.K.A. zal echter, zoodra de aanvaller zijn inleidende beschieting begint, van replek moeten dienen, want anders zou de aanvaller ongestoord de hws. in elkaar kunnen schieten en is de strijd voor den verdediger bij voorbaat verloren. De L.K.A. zal zich dus wèl moeten demaskeeren, met als gevolg, dat ook háár nu bestrijding te beurt zal vallen, zoodat lang voordat de D.A. haar stem moet laten hooren, de L.K.A. meermalen van stelling heeft moeten veranderen. Bij de verdediging heeft derhalve het optreden van de L.K.A., althans in den beginne, een veel beweeglijker karakter dan het optreden der D.A. en later moeten zowel L.K.A. als D.A. even beweeglijk zijn, want beide zullen vaak van stelling moeten verwisselen.

Bij den aanval moet de L.K.A., met een zwaardereren vuurmond dan waarover de D.A. beschikt, niettemin toch over de zèlfde landwegen en dwars door het zèlfde terrein gaan als waarover en waardoor de D.A. zich verplaatst. *En waar blijkens gehouden proefnemingen het inderdaad met een moderne trekker voor de 10 Veld, volkomen gelukt is om aan de gestelde eischen te voldoen, is het mij een volkomen raadsel waarom het dan niet zou gelukken met de zooveel lichtere 7 Veld.*

Bovendien het is gelukt met de 7 Veld.

Uitvoerige proefnemingen met een stuk 7 Veld op tradolette achter een Trado hebben bewezen, dat wat „Geländegängigkeit” betreft deze combinatie in geen enkel opzicht voor een zesspan behoeft onder te doen, integendeel!

Voor wat betreft de proeven met de zware artillerie vermeldde zooals gezegd de proefnemende commissie kort en duidelijk: „de Tradotrekken voldoen als trekkers voor de Artillerie”.

T.a.v. de proeven met 7 Veld op tradolette vermeld ik, wat het z.g. „Beknopt overzicht” daarvan zegt n.l. dat er met een Trado met 7 Veld op tradolette werd gereden:

a. \pm 4500 km langs harde (goede en slechte) wegen met een gemiddelde snelheid van 35 km per uur.

b. Langs zachte wegen en dwars door het terrein \pm 800 km. Bij de proeven

is de combinatie geen enkele maal blijven steken in wegen of terreinen, waar de overige vuurmonden konden passeeren.

Is zulks reeds het geval voor een 7 Veld op tradolette, dan is dat *zeker* het geval voor een vuurmond, welke er op geconstrueerd is om van motortractie te worden voorzien, zooals een moderne 10,5 hw.

Men mag bij een zesspan op niet meer dan 350 kg trekkracht per paard rekenen.

Men kan nu wel zeggen, dat legerpaarden lui en verwend zijn, dat burgerpaarden veel meer trekken, de oorlogspraktijk van 1914—'18 bewijst anders. Niet alleen dat een ontstellend aantal paarden door uitputting stierf, maar in den oorlog bleek ook, toen in 1918 de stellingoorlog weer in den bewegingskrijg overging, dat de Fransche 155 mm houwitser, die als voertuig een gewicht van ruim drie ton had, *met zijn paardentractie het tempo van den bewegingsoorlog ten eenen male niet kon bijhouden.*

Daar de 10,5 hw. als voertuig de drie ton zeer dicht nadert bestaat welhaast zekerheid, dat deze vuurmond met paardentractie hopeloos achter zal blijven.

Een oplossing ware, om genoeg te nemen met een hw. van kleiner kaliber, maar velen achten reeds nu het kaliber van de 7 Veld te klein, omdat de uitwerking van het projectiel niet voldoende is, de dracht nog maar matig blijft, de spreiding op de groote afstanden vrij groot is en de waarneming der schoten met behulp van den geluidmeetdienst of door middel van luchtwaarneming niet goed mogelijk is. Bovendien moet het projectiel der D.A. niet alleen voldoende uitwerking hebben tegen levende doelen, maar het moet ook geschikt zijn om de in een bewegingsoorlog voorkomende lichte dekkingen te vernielen. En hiervoor is een kaliber van 8—9 cm te klein. De praktijk van den oorlog heeft aangetoond, dat een kaliber van ± 10 cm hiervoor het meest aangewezen was. Zou men, om de D.A. met paardentractie toch voldoende beweeglijk te houden, derhalve genoeg nemen met een kleiner kaliber, dan komt men op het zoo uiterst gevaarlijke terrein, van hen, die, in het bijzonder in *vredestijd*, vlotheid en beweeglijkheid boven uitwerking gaan stellen. Hiertegen kan niet met genoeg kracht worden gewaarschuwd! Dit standpunt is fataal!! De oorlog en zeker de moderne oorlog vraagt *uitwerking* en nog eens *uitwerking!!!* Het is een haast niet uit te roeien verschijnsel, hetwelk zich na elken oorlog voordoet, dat naarmate de verschrikkingen van een krijg verbleken, de beteekenis van het vuur en zijn uitwerking worden onderschat. In vredestijd komt nu eenmaal die uitwerking ten eenen male niet tot uiting en blijft slechts de vlotheid om „manoeuvresuccessen” te behalen. Wie van ons wordt niet graag voor „vlot” aangezien. Bovendien is het zoo verleidelijk om, daar de vijand het met zijn vuur toch niet kan beletten, heldendaden in vlotheid te betrachten. Het streelt bovendien het oog, want er wordt gewerkt en een beoordeelend chef ziet graag onderdeelen, waar gewerkt wordt, waar actie heerscht, waar wordt aangepakt. Maar al deze manoeuvreheldendaden loopen een zeer groote kans om in werkelijkheid in een nutteloos en groot bloedbad te eindigen.

Vlotheid is prachtig, activiteit is schitterend, ik zal de laatste zijn die het woord „aanpakken” uit het militaire woordenboek wil laten schrappen, maar dat neemt niet weg, dat men hierbij nooit uit het oog mag verliezen, dat men slechts door „uitwerking” 's vijands kracht kan breken. De richtsnoer voor de D.A. moet zijn een zoo groot mogelijke uitwerking, waarbij nog een zoodanige

beweeglijkheid mogelijk is, dat inderdaad de infanterie overal kan worden gevolgd.

De noodzakelijke uitwerking verschaft slechts een 10,5 cm hw. Met een lichter kaliber — dus een vuurmond van geringer gewicht — kan niet worden volstaan. Als voertuig is deze hw. voor een zesspan te zwaar, zoodat alleen motortractie in aanmerking komt.

Nu zou men terecht kunnen zeggen, ja, maar als uitwerking — dus zoo groot mogelijk kaliber — op den voorgrond staat, en men kalibers van 10—12 cm zonder bezwaar met motortractie door alle terreinen kan slepen, waarom wordt er dan nog verschil gemaakt tusschen L.K.A. en D.A. vuurmonden.

Eén vuurmond voor beide categorieën zou wèl zoo voordelig zijn, zoowel uit het oogpunt van aanschaffing, onderhoud, munitievoorziening, als opleiding.

Voor deze redeneering is inderdaad veel te zeggen, maar zij heeft voor de D.A. het bezwaar, dat men de projectielen van de D.A. — en zeker de projectielen van de afdeelingen rechtstreeksche steun — zoo dicht mogelijk voor de infanterie moet kunnen brengen. Een grooter kaliber, dus meer springstof, geeft een grootere afstand van terugvliegende scherven. Vandaar dat de afstand, infanterie-inslaande projectielen der artillerie, voor de 7 Veld kleiner is, dan voor de houwitser van de D.A. Bij de 15 cm hw. moet zelfs met terugvliegende scherven tot op 1000 m worden rekening gehouden. Ook in dit opzicht is het kaliber der D.A. dus begrensd. Deed men dit niet, dan zou bij de verdediging de artillerie slechts zeer matig het vuurplan der infanterie kunnen aanvullen, omdat ze met haar projectielen eventueele onbestreken ruimten van het vuurplan dan niet beneden de 400 m zou kunnen aanvullen, terwijl bij den aanval de Infanterie op nog grooteren afstand van de inslaande artillerieprojectielen moest blijven, waardoor het probleem van de laatste 300 m nog moeilijker zou worden, omdat het dan een probleem van 400 m zou zijn. Het verschil in vuurmondsoort tusschen L.K.A. en D.A. als gevolg van hun „beginsel”-taak moet derhalve blijven bestaan.

Vervolgens wil ik erop wijzen, dat de motor er zich niets van aantrekt, of er bij dag of bij nacht mee wordt gewerkt. Voor de paarden zijn nachtmarschen op den duur evenwel in hooge mate bezwaarlijk.

En dit soort marschen zal met het oog op het steeds grooter wordend luchtgevaar, schering en inslag zijn.

Verder bevordert de motorisatie der D.A. een snellen opmarsch, wat zeer voordelig is uit een oogpunt van onzichtbaarheid, terwijl er tevens de rustige uitvoering van de zoo uiterst belangrijke topographische voorbereiding door wordt bevorderd.

Voorts komt, al worden dagmarschprestaties van 100 km geleverd — *wat voor hippomobile artillerie zelfs niet te bereiken valt* — het *geheele* personeel van de afdeeling nog fit aan, wat na een marsch van 50 km met hippomobile artillerie zeker *niet* het geval is. Bovendien kan na afloop van den marsch worden volstaan met een kort onderhoud en is bij het wederom uitrukken gemotoriseerde artillerie veel eerder klaar, vooral als zulks in het duister moet geschieden.

Een zeer belangrijke kwestie t.a.v. den inzet van artillerie is, dat men artilleristisch eigenlijk nooit sterk genoeg kan zijn. Persoonlijk heb ik nog nooit een oefening meegemaakt, waar men, een besluit analyseerende, bij de beoor-

deeling van de middelen tot de conclusie kwam, dat er voldoende artillerie was en ik vermoed, dat zoiets nog door niemand is beleefd. Hieruit blijkt wel, dat met de artilleristische middelen op de meest ingenieuze wijze *gewoekerd* moet worden. Maar *juist dáárom* is het vraagstuk van de motorisatie van zoo groot belang, omdat de motor de artillerie beweeglijker maakt, waardoor snelle verrassende concentraties mogelijk worden zoowel bij aanval als verdediging.

Ten slotte zijn ook de groote gevoeligheid voor gas, panieken, klimaatsvoedings- en rijkunstige invloeden, alsmede den langen duur van de opleiding der stukrijders en de zware belasting van den aan- en afvoer door de geweldige hoeveelheden fourage, funest voor de tactische beweeglijkheid der hippomobile artillerie.

De ervaringen uit den wereldoorlog 1914—1918 hebben ons aangetoond, dat artillerie met paardentractie in beweeglijkheid zoowel strategisch als tactisch ernstig te kort schoot, welke ervaring in Spanje in den beginne opnieuw werd bevestigd.

Vervolgens hebben wij geconstateerd, zoowel aan de hand van de oorlogservaring uit Abessinië, Spanje en China, alsmede van de manoeuvre-ervaring in Duitschland, dat gemotoriseerde artillerie van *alle* kalibers in alle opzichten, niet alleen aan de verwachtingen heeft voldaan, maar zelfs de verwachtingen verre heeft *overtroffen*, hetgeen in overeenstemming is met de proefnemingen hier te lande gehouden met moderne trekkers en vuurmonden van allerlei kaliber.

Dit alles werd nu nog eens volkomen bevestigd door den oorlog in Polen, waar de gemotoriseerde artillerie, eveneens van alle kalibers, prestaties heeft afgelegd, die gewoonweg verbluffend zijn.

Het is de macht van den motor geweest, die de militaire macht van een land als Polen in practisch gesproken 14 dagen heeft vernietigd!!

De Deutsche gemechaniseerde en gemotoriseerde strijdkrachten waren de Polen overal kilometers voor. Het resultaat was dan ook, dat de met paarden bespannen Poolsche artillerie niet weg kon komen en volgens de Deutsche legerberichten, op 7 September reeds 32 totaal in tact zijnde Poolsche batterijen met bespanningen waren veroverd, op 14 September 77, op 16 September reeds 108, 17 September 128 en op het einde van den veldtocht 511 batterijen.

De botsing van den modernen motor met het in den modernen oorlog anachronistische paard is wel een verschrikkelijk débacle voor het paard geworden!

Staaltjes van onsterflijke heldenmoed heeft het Poolsche leger bedreven, maar het is alles tevergeefs geweest. Tegen de moderne oorlogstechniek ging het paard hopeloos ten onder. De eenige poging der Polen om op Duitsch gebied door te dringen met cavalerie, n.l. op 4 September bij Treuberg, werd met zware verliezen afgewezen.

Ach men had het kunnen weten.

Maar de oude primitieve romantische ruiterverheerlijking was in het voormalige Polen sterker dan de waardeering voor het moderne op dit gebied, een verschijnsel dat zich overal heeft voorgedaan en ook bij ons nog sterk vertegenwoordigd is, want nog zijn er velen, die na alles wat er in Polen is voorgevallen (met volledig voorbijzien van wat Abessinië, Spanje, China te zien hebben gegeven) nog durven beweren, dat men zich op één geval niet blind moet staren. Wij vragen ons af, wat er dan toch wel moet gebeuren om ziende te worden. De zaak staat m.i. anders, n.l. dat de „liefde” voor het paard (met alles wat er verder aan vast zit) hier vele anderen blind maakt.

Het is in allerlei toonaarden verkondigd, dat het Poolsche leger ten onder is gegaan door de miskenning van de macht van den motor.

Door alle Nederlandsche dagbladen is het a.h.w. van de daken geschreeuwd.

Maarschalk SMIGLY RYDZ heeft het zelf erkend. En nog nemen velen bij ons het oude Poolsche standpunt in. Wat is er dan toch voor ander verschrikkelijk voorbeeld noodig om van dit Middeleeuwsche standpunt afstand te doen. Wij hopen, dat dit voorbeeld niet aan ons en hen zelf voltrokken zal worden, want dan is het te laat om tot inzicht te komen.

Naschrift.

Het bovenstaande artikel werd geschreven in Maart 1939. Door begrijpelijke omstandigheden, bleef de copie een tijdlang ten bureele van *De Militaire Spectator*.

Wij stellen het ten zeerste op prijs, dat de Redactie van *De Militaire Spectator* ons weer de copie in handen stelde, met het verzoek, dit artikel te toetsen aan mogelijke oorlogservaringen ter zake.

Gaarne voldoen wij hieraan.

Zelfs thans, nu het Poolsche voorbeeld zich helaas wèl aan ons voltrokken heeft, zijn er nog lieden, die, als zij het weer moesten doen, er weer met hun paard op los zouden gaan.

In het Meinummer van *De Militaire Spectator* van dit jaar, schreven wij, dat, hoewel het beroemde „Almensche Boertje” niet als norm voor den doorsnee-Nederlander mocht gelden, de doorsnee Nederlander toch van min of meer behoudenden aard was. Men zou het nu toch bijna gaan gelooven.

Na de spookachtig snelle bezettingen van Oostenrijk, Tsjechië, Polen zijn de ongekend snelle stooten naar Abbéville en Pont-Arlier gekomen. Slechts de motor, in de lucht en op den grond, heeft deze in de wereldhistorie welhaast ongekende successen in zoo'n korten tijd mogelijk gemaakt.

En nog zijn er lieden, die . . . , maar neen, laten wij het niet weer zeggen, maar eens kijken, wat er te onzent op dit gebied te koop is geweest.

Het begon reeds in de spannende dagen van April. Toen werden, strategisch volkomen juist, de noodige maatregelen genomen om het veldleger te versterken. Steeds hadden Vesting Holland en het Veldleger uit dezelfde ruif moeten eten, een ruif, die — zooals tenminste in de practijk bleek — ietwat te klein was.

Toen evenwel het Veldleger zijn stellingen zoodanig had uitgebouwd, dat men mocht aannemen, dat in die stellingen voldoende weerstand zou kunnen worden geboden, was het dus logisch, dat men zoo eenigszins mogelijk, die stellingen zoo krachtig mogelijk ging bezetten.

Heelemaal overstag ging men toen nog niet. Maar allereerst werd in elk geval tegemoet gekomen aan hetgeen het Veldleger zeer zeker van noode had, n.l. Artillerie.

Wel is waar, was het geen moderne artillerie, die in de Vesting Holland stond, n.l. de eenigszins opgelapte 12 l. staal, maar het waren toch bij elkaar twee regimenten, 18 en 19 R.A., uit de Groepen Naarden en Utrecht. In totaal 72 vuurmonden. Het was een welkome versterking.

Maar er was haast bij, want het onweer dat op 10 Mei is losgebarsten, had eveneens op 10 April kunnen uitbreken.

Het resultaat was, dat men deze stukken dan ook, hetzij met gewone vrachtauto's, dan wel met trekkers van de reeds gemotoriseerde artillerie, zoo spoedig

mogelijk naar de nieuwe stellingen van IV LK. II LK. en Brig. A voerde. De paarden kwamen later.

De volgende etappe der motorisatie bevatte de volledige motoriseering der Lichte Divisie — behoudens de Wielrijders — op 1 Mei 1940.

Indien men nu had gedacht, dat deze gelegenheid tevens te baat zou worden genomen, om voor goed met de oude romantische paarden af te rekenen, kwam men bedrogen uit.

Met alle mogelijke kunst- en vliegwerk, werden uit de twee Regimenten Huzaren van de Lichte Brigade en de Reserve Eskadrons Huzaren der Verk. A's. zelfs vijf Regimenten Huzaren gevormd.

Van huis uit had men evenwel in de snelheid en beweeglijkheid dezer Regimenten dusdanig weinig vertrouwen, dat men ze, althans ten Noorden van den Rijn, maar zoo dicht mogelijk bij de stellingen van het Veldleger hield en in geen geval zelfs tot aan de IJssel vooruit wilde schuiven.¹⁾

En het resultaat was, dat tijdens den oorlog de C.V. op een gegeven oogenblik uitriep — toen nagenoeg alle reserves van het Veldleger waren weggehaald om het hart van het land te helpen verdedigen tegen de Duitsche parachutisten en luchtinfanterie — „Ach, had ik in plaats van vijf regimenten Huzaren maar vijf regimenten Motorrijders.” En zoo was het.

Om in den strijd tegen de parachutisten de beschikbare Cavalerie — die toen in reserve was — nog zoo efficiënt mogelijk te gebruiken, werd deze Cavalerie in allerijl op rijwielen gezet. Ongetwijfeld werden daardoor de beweeglijkheid en snelheid belangrijk grooter. Maar het nadeel was, dat men een vrij groot percentage der huzaren ter verzorging van het dure paardenmateriaal moest achterlaten. Op het moment, dat het er op aan kwam om een zoo groot mogelijke beweeglijke macht te hebben, werd het paard, — waar een groot deel der oude Officieren bij had gezworen als zijnde het ideale, niet te vervangen strijdmiddel in het terrein — een blok aan het been en een beletsel voor den grootst mogelijken inzet van beschikbare krachten. Welk een verschil met de eene, helaas slechts ééne Compagnie motorrijders van het H.K.V. Deze Compagnie heeft onder leiding van zijn energieke Commandant op ongelooflijke wijze gewerkt in den strijd tegen de parachutisten ter beveiliging van het H.K.V. Onmiddellijk startklaar, heeft deze Compagnie met razende snelheid onderneming op onderneming uitgevoerd en met succes.

En zoo is het ook bij de Artillerie gegaan. Van de gemotoriseerde Artillerie van het Veldleger benoorden den Rijn, derhalve van IV en II L.K. n.l. 1—9 R.A., III—15 R.A., I—12 R.A. en 15 R.A. (min III) zijn verschillende batterijen, toen de vijand reeds voor de Grebbelinie stond, toch nog in den strijd geworpen in de Vesting Holland en hebben zij hun stem in het bijzonder bij Rotterdam laten hooren. Daarna stonden zij weer klaar bij de Grebbelinie. En daarbij kon in het bijzonder 15 R.A. allermint met moderne trekkers werken!

En dan te bedenken, dat tijdens den strijd om den Grebbeberg — *het* sleutelpunt van de geheele stelling — practisch gesproken de geheele Divisie-Artillerie van de VII en VIII divisie werkeloos heeft gestaan. Slechts een enkel storend vuur en een enkel afsluitingsvuur voor de voorposten bij IV L.K. werden daar door de D.A. afgegeven.

En de tegenaanval van Brigade B. bij den Grebbeberg verbloedde o.m. door gebrek aan artillerie. De vuren, die de gevormde van den C.V. tijdens dezen aanval wilde laten afgeven — en die als ze waren afgegeven, zooals later

¹⁾ Waarschijnlijk hadden de regimenten meer rendement gegeven, indien zij wel achter de IJssel waren vooruitgeschoven. Red.

bleek, ongelooflijk doelmatig zouden zijn geweest — konden niet worden afgegeven, omdat de artillerie te zwak was. Als wij onze Divisie-Artillerie tijdig hadden gemotoriseerd, had een groot deel der D.A. van VII en VIII Div. aan den strijd om den Grebbeberg kunnen deelnemen. Nu heeft ze practisch gesproken machteloos staan toekijken, hoe daar het lot van het Veldleger en het Vaderland werd beslist, omdat de luttele kilometers van Amersfoort naar Rhenen voor de trouwe paarden te groot waren om snel ter plaatse en zoo noodig terug te kunnen zijn.

En dan de terugtocht!

Voor 8 R.A. is dit, ondanks alle toewijding van hoog tot laag, een debacle geweest. Het overgrootste deel der stukken moest worden achtergelaten, omdat de bedieningen in deze zoo verschrikkelijk moeilijke omstandigheden de bespanningen niet meester waren. Reeds in Mei 1938 waarschuwden wij daar voor!

Met de Infanterie was het van het zelfde laken een pak!! De reserves van het Veldleger werden in allerijl op last van den O.L.Z. naar Leiden, Den Haag en Rotterdam vervoerd. Het geheele Auto-Regiment (min het VI Bataljon), werd aan deze vervoeren opgeofferd, evenals verschillende auto-compagnieën der Auto-Bataljons der Leger-Korpsen.

Maar ze zijn er gekomen en het mislukken van den strategischen luchtaanval op het hart des lands, is voor een niet gering deel te danken aan den inzet van deze troepen. Natuurlijk staat hier als een enorm nadeel tegenover, dat het Veldleger daardoor van al zijn reserves werd beroofd; dat toen de Grebbeberg was gevallen er geen reserve meer aanwezig was, om in een nieuwe lijn den oprukkenden vijand op te vangen en af te dammen. Bovendien werd — in het bijzonder te Rotterdam — nadeel ondervonden van de zeer heterogene eenheden, die werden ingezet. Centrale leiding ontbrak bij dit geïmproviseerd geheel, waardoor wellicht niet uit deze troepen is gehaald, wat er in had kunnen zitten, als ze van huis uit in een groote gemotoriseerde eenheid waren opgeleid en geoefend.

Maar hoofdzaak is, dat ze daar — geheel met geïmproviseerd vervoer — in den strijd hebben kunnen ingrijpen. Staftechnisch zijn deze vervoeren buitengewoon geweest. Onder de moeilijkste omstandigheden zijn ze opgezet en onder de moeilijkste omstandigheden zijn ze uitgevoerd. Van fatale verkeersopstoppingen, waarvoor de tegenstanders der motortractie zoo bang waren, is niets gebleken.

En met de 4,7 hetzelfde.

Het is onbegrijpelijk, dat er nog voorstanders zijn geweest van paardentractie voor dezen voortreffelijken vuurmond.

Toen het H.K.V. was teruggegaan op Gouda en gevaar bestond voor via Rotterdam doorgedrongen vijandelijke pantserwagens, werd de 7 Comp. pag. uit het Noordelijke deel van de Vesting Holland naar Gouda gedirigeerd, om de toegangen tot de stad te verdedigen. In minder dan geen tijd was deze compagnie ter plaatse. Alleen de motortractie had dit mogelijk gemaakt.

En tot slot de paarden der Staf-Officieren zelf.

Wij spreken alleen over het H.K.V. Gedurende de geheele mobilisatie zijn de paarden practisch gesproken niet voor dienst gebruikt. Als men naar de stellingen of op verkenning ging, was het altijd per auto. ¹⁾

¹⁾ Deze paarden hebben echter het groote nut den stafofficieren, naast hun vele bureau-arbeid, gezonde lichaamsbeweging te geven en zodoende fit en vlot te houden. Wij kennen dan ook geen leger, waar de stafofficieren niet bereden zijn. Red.

Tijdens den oorlog reed niemand, noch de Officieren, omdat ze geen tijd hadden, noch de oppassers, die in de bosschen in de omgeving van Zeist, met het oog op de parachutisten het er niet op waagden, om de paarden hun beweging te geven. En wat een last en moeite, om bij den terugtocht deze paarden in te laden en mee te voeren. De economie is hier wel erg zoek geweest. Practisch nut is hier in geen enkel opzicht uit al die paarden gehaald, terwijl het duizenden en duizenden gekost heeft.

Vele zijn de oorzaken van onze nederlaag geweest. Maar één der oorzaken is zeker ook geweest het halsstarrig vasthouden aan tradities en gewoonten, die wel aardig waren voor het oog en voor de betrokkenen heel prettig, maar die de snelle ontwikkeling van — en aanpassing aan de moderne oorlogsmiddelen ten zeerste in den weg hebben gestaan.

Het schijnt toch waar te zijn, dat de mensch vaak alleen maar wil leeren door schade en schande.

ONZE OORLOGSGRAVEN

De oorlog, die van 10—15 Mei in ons land gewoed heeft, heeft de namen van enkele plaatsen en streken op veler lippen gebracht. De Grebbeberg, Rotterdam en de vliegvelden rondom Den Haag zijn b.v. het tooneel geweest van verbitterenden strijd en in dien strijd hebben tal van onze dappere mannen het leven voor het Vaderland gelaten.

In die streken wordt thans de herinnering aan deze oorlogsdagen levendig gehouden door de soldatengraven en het zijn die graven, waarvoor ook „De Militaire Spectator” aandacht vraagt, — eerbiedige aandacht ter eere van de nagedachtenis van hen die het hoogste gegeven hebben, dat zij geven konden: hun leven.

Wij publiceeren in dit nummer een aantal foto's van soldatengraven, welke foto's zijn vervaardigd door den kapitein-adjutant P. W. DE ZWART. Van de graven op den Grebbeberg, waar zoo heldhaftig gestreden is, is een serie afbeeldingen gemaakt.

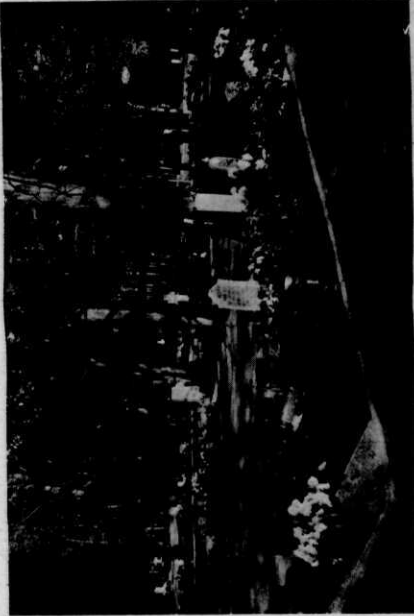
Voorts een foto van een massagraf te Rotterdam en afbeeldingen uit de omgeving van Den Haag en Leiden: het Westland, Wassenaar, Oegstgeest, Rijswijk, Voorburg, Valkenburg (Z.-H.), Katwijk, Sassenheim en Overschie. Uit al deze foto's blijkt, dat aan de laatste rustplaats van onze gesneuvelden de zorg is besteed, die zij verdient. Moge dat, met de medewerking van bezoekers en belangstellenden, tot in lengte van dagen zoo blijven.

Wij vestigen verder de aandacht op het gedicht „Onbekende Soldaat”, van H. VAN HEERDE, overgenomen uit diens boek „Tusschen vuur en ijzer”. In dit gedicht wordt op treffende wijze hulde gebracht aan hen, die gesneuveld zijn, in 't bijzonder degenen, wier identiteit men niet heeft kunnen vaststellen.

Ook wij, Nederlanders, hebben nu onze Onbekende Soldaten. Wij zullen nooit vergeten, wat zij voor ons Land en voor ons Volk gedaan hebben.

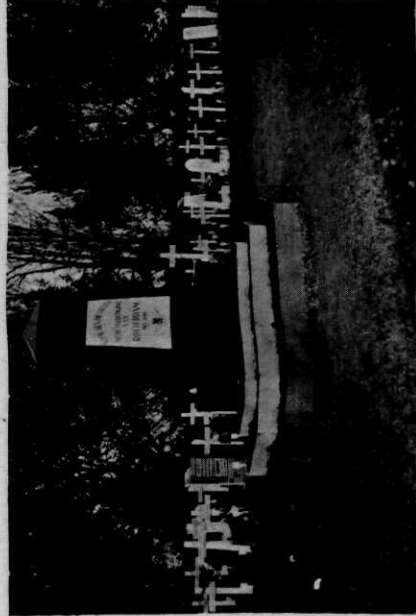
Grebbeberg. Monument 10 R.I.

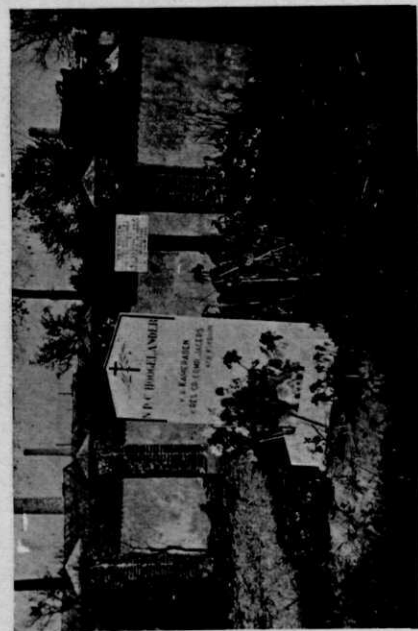
Grebbeberg. Overzicht begraafplaats.

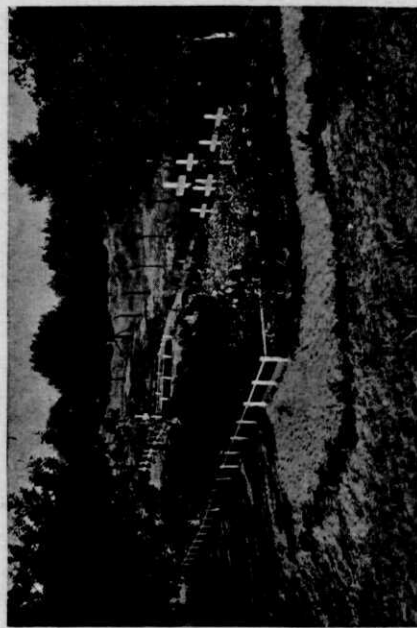
Grebbeberg. Gedenkteeken op het massagraf.

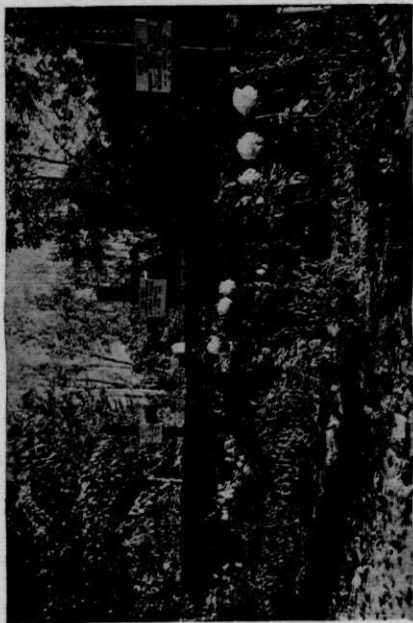
Rotterdam. Foto's De Zwart

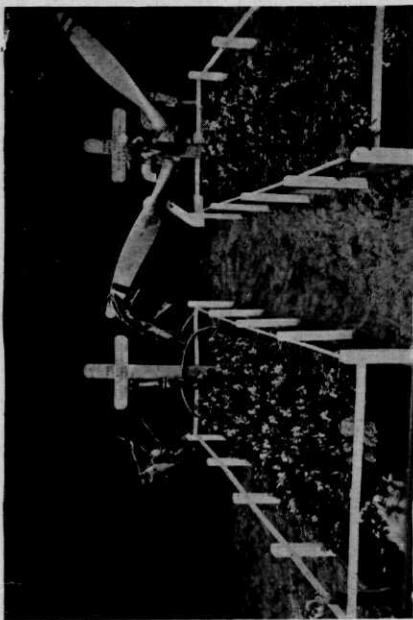
Wateringen, R.K. begraafplaats.
3 gesneuvelden.

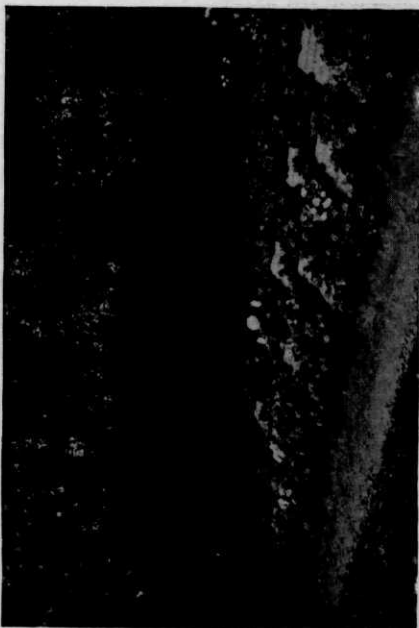
Wasseenaar, Lange Duin Schouwweg.
23 gesneuvelden.

Wateringen, Prot. begraafplaats.
3 gesneuvelden.

Wasseenaar, Lange Duin Schouwweg.
Foto's De Zwart.

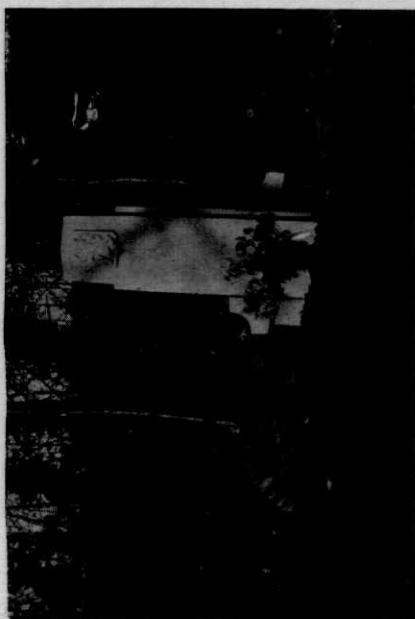
Oegstgeest, Groene kerkje.
50 gesneuvelden.

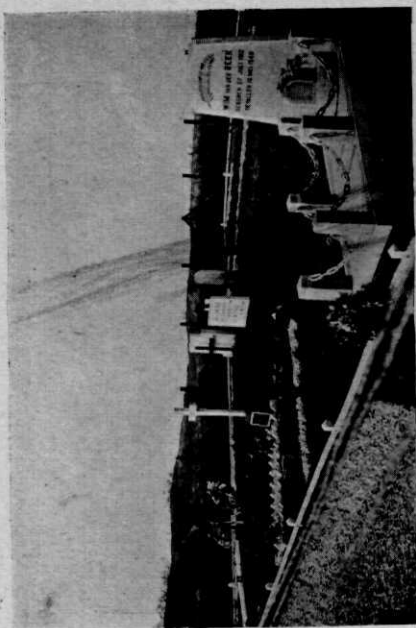
Voorburg, begraafplaats Rode laan.
22 gesneuvelden.

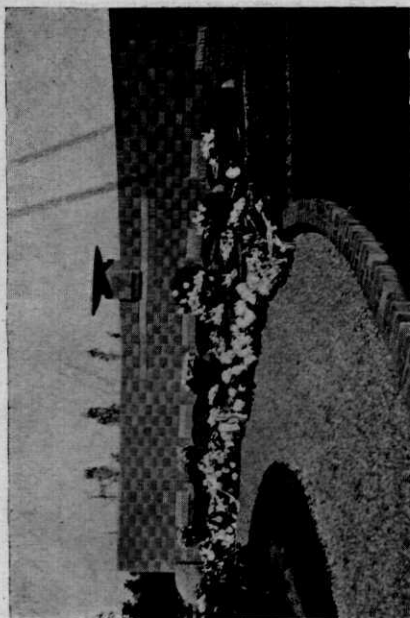
Rijswijk, Alg. begraafplaats.
25 gesneuvelden.

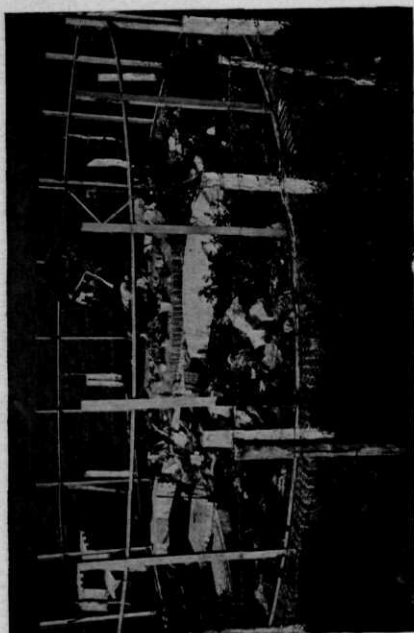
Voorburg, gedenksteen in Park Leeuwenburg.
Foto's De Zwart.

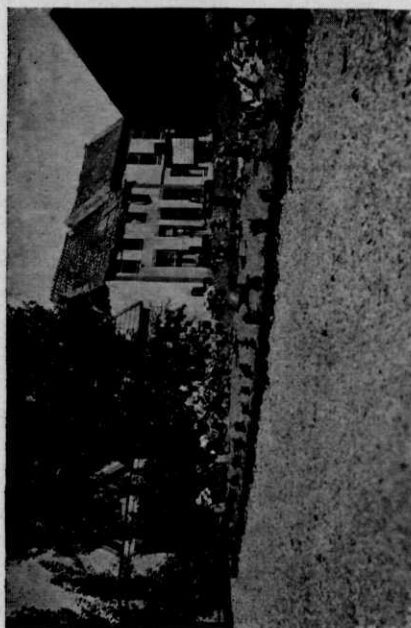
Katwijk,
11 gesneuvelden.

Overschie, begraafplaats Hofwijk.
6 gesneuvelden. Foto's De Zwart.

Postbrug bij Sassenheim.
11 gesneuvelden.

Valkenburg.
11 gesneuvelden.

ONBEKENDE SOLDAAT

*Er is een graf op de Grebbeberg,
Waarin zij rusten zij aan zij,
Vaak ligt een helm op de witte aarde,
Op een bordje staat hun naam er bij.
Hoog boven de graven zingen de dennen
Hun woordeloos lied, dat eeuwig klinkt,
Op doorschoten tak zit een merel te fluiten,
Terwijl de wind door de boomen zingt.
En over de graven geuren de bloemen,
Door vriendenhanden daar neergelegd,
Door iedere roos, door iedere anjer,
Wordt iets van liefde en leed gezegd.
Daar rusten, daar slapen de vele helden,
Van wie ik op bordjes de namen zie,
Het zijn de mannen van vele wapens,
Van 8, van 9, van 11 R.I.
Ik zie ook vele witte bordjes,
Waarop geen naam geschreven staat,
Waarop men enkel kon vermelden:
„Hier rust een onbekend soldaat”.
Ik heb gestaan bij de marmeren graven,
In 't mooie Brussel, in 't schoone Parijs,
Hier spreekt geen marmer zijn koude sprake,
Hier is het wat zand, als de dood zoo grijs.
Hier zijn geen gouden letters gebeiteld,
Hier spreekt slechts wat verf uit een schildershand,
Hier rusten onder de hooge dennen,
Onbekende soldaten van Nederland.
Waar stond hun wieg? Hoe was hun leven?
Dat naamloos daar liggen doet even pijn,
We weten alleen dat ze dapper streden
En als helden voor het land gevallen zijn.
Ons volk wil ook hen in zijn eerbied doen deelen,
Al is hun graf met geen naam getooid,
Door milde handen zijn talloze bloemen,
Op 't graf van d' onbekenden gestrooid.
Als de moeders staan bij de witte graven,
Dan valt er een traan langs een rimpelend gelaat,
Haar zoon is ook in den strijd gebleven:
„Jij had ook een moeder, onbekende soldaat.”*

*Er liggen onder de ruischende dennen,
De onbekenden in stille vreë,
Wij weten geen namen, wij nemen enkel
Dat graf zonder naam in gedachten mee.*

HAVANHA.

HET VERVOER VAN MUNITIE VAN HET EINDSTATION NAAR DE AAN- VULLINGSPLAATSEN ¹⁾

DOOR H. A. J. SCHOUWMAN,

Kapitein der inf. o.n., eertijds werkzaam bij den Etappen- en verkeersdienst.

Voor het vervoer van de munitie van de eindstations naar de aanvullingsplaatsen worden in de desbetreffende voorschriften (V.A.A. 1938 en V. D. Aut. T. 1932) de volgende regelen gesteld.

De C.V. stelt den D.G.Cn. in kennis met de hoeveelheid munitie, welke op de eindstations te hunner beschikking komen en met het (de) tijdstip(pen), waarop zij deze munitie aldaar moeten doen afhalen.

Het vervoer van de eindstations naar de aanvullingsplaatsen geschiedt in den regel door de auto's van de *Aut.Bat. der D.Gn. (Aut.Comp.-Lt.B.)*.

(Bij elke D.G. is ingedeeld een *Aut.Bat.*, bestaande uit den St. en 4 *Compn.* — waarvan 2 aanvankelijk beladen met munitie —, elk van 110 auto's met een laadvermogen van minstens 1½ ton; bij de *Lt.B.* is ingedeeld een *Aut.Comp.* van 66 auto's.)

Kunnen de vervoeren van de eindstations naar de aanvullingsplaatsen niet geheel geschieden met de auto's van de *Aut.Bat. (Aut.Comp.)*, hetgeen b.v. het geval kan zijn als o.m. veel munitie moet worden aangevoerd, dan kan de C.V. onderdeelen van het *Aut.Reg.* hiervoor mede ter beschikking stellen.

(Het *Aut.Reg.* bestaat o.m. uit V *Aut.Bat.*, bestemd voor materieelvervoer, van 4 *Compn.* van 110 auto's, met laadvermogen als voren.)

Bij uitzondering kunnen voor het vervoer van munitie van het eindstation naar de aanvullingsplaatsen (dan wel rechtstreeks naar de troepen) *auto's van munitiecolonnes* worden bestemd; deze auto's worden daartoe tijdelijk ingedeeld bij het *Aut.Bat.*

Nadat de D.G.C. de aanvullingsplaatsen heeft aangewezen, zendt hij aan den C.-*Aut.Bat.* een *staat B mun.*, houdende mededeeling van het eindstation, de aanvullingsplaatsen waarheen het vervoer van de munitie moet plaats hebben, alsmede van het aantal rantsoenen, voor elke aanvullingsplaats bestemd. Tevens wordt op dezen staat aangegeven het uur van aanvang der belading van de auto's van het *Aut. Bat.* op het eindstation, de tijdstippen waarop het eerste transport op de aanvullingsplaatsen aanwezig moet zijn, alsmede de algemeene verkeersregeling.

De C. van het detachement eindstation ontvangt van den D.G.C. een tweede exemplaar van dezen staat.

De C.-*Aut. Bat.* zendt den staat B mun. aan den C.C., die door hem met het vervoer wordt belast.

De C., belast met het vervoer, is voor de juiste uitvoering van het vervoer verantwoordelijk.

Alvorens een vervoer wordt uitgevoerd, doet de B.C. ter plaatse van het

¹⁾ Dit artikel werd geschreven voor den oorlog.

eindstation (als regel door den C.C., die door hem met het vervoer wordt belast) de noodige verkenningen verrichten omtrent de laadgelegenheid, toegangen, uitgangen, opstelling der auto's vóór het bereiken van de inlaadplaats, enz. Hiervoor wordt het noodige verband opgenomen met den *C. van het detachement eindstation*. Naar aanwijzingen van den C.-detachement eindstation wordt het op- en afrijden der auto's geregeld.

Op de inlaadplaats mogen niet meer auto's worden toegelaten, dan gelijktijdig kunnen worden beladen. Het beladen van de auto's geschiedt door personeel van het detachement eindstation; personeel van den Aut.T. mag hiervoor alleen worden gebezigd in geval van noodzakelijkheid.

De C., belast met het vervoer (C.C.), verdeelt zoo noodig de te vervoeren munitie over verschillende onderdeelen zijner Comp. (*transporten*, niet sterker dan 1 sectie). Op grond van een door hem opgemaakt *transportoverzicht* verschaft hij aan de transportcommandanten (S.Cn.) een *transportorder*. De transport-Cn. maken aan de hand van de ontvangen transportorders *beladingsplannen* op (bij elk transport blijven zoo mogelijk eenige auto's onbeladen, teneinde in voorkomend geval de lading van onklaar geraakte auto's te kunnen overnemen). Zij verstreken aan elken hulpbestuurder een *beladingsbriefje*, waarop de juiste soort en hoeveelheid der lading is vermeld.

Ter bespoediging van de belading op het eindstation verdient het aanbeveling, dat de transport-Cn., alvorens zij met de auto's op het eindstation binnenrijden, de beladingsbriefjes hebben opgemaakt, waarbij zij het nummer van de auto eerst zoo kort mogelijk vóór de belading invullen, zoodat de zekerheid bestaat, dat de op het briefje vermelde munitie inderdaad op de betrokken auto zal worden geladen.

Na het invullen van het autonummer wordt het beladingsbriefje aan den erbij betrokken hulpbestuurder ter hand gesteld. Deze ziet bij de belading van de auto nauwkeurig toe, dat de op het beladingsbriefje vermelde *soort en hoeveelheid* op het eindstation op de auto wordt geladen.

De C.C. of de transport-C. teekent na de belading van de auto's op het eindstation den staat B mun. van den C.-detachement eindstation voor ontvangst.

Voor zoover de regelen, welke in V.A.A. en V.D.Aut.T. voor dit munitievervoer zijn aangegeven.

Hieronder volgt een *voorbeeld*, waarin de regeling van het vervoer van een bepaalde hoeveelheid *artilleriemunitie* wordt uitgewerkt.

Op het eindstation munitie is een munitiespoortrein aangekomen, bestaande o.m. uit 10 met munitie beladen spoorwagens (gesloten goederenwagens). Blijkens den aan den C.-detachement eindstation toegezonden *staat A mun.* bevat de trein:

- 1 rantsoen bgkt. van 7 veld,
- 3 rantsoenen bg. van 7 veld n.l.,
- 4 rantsoenen bg. van 7 veld v.l.,
- 2 rantsoenen bg. nr. 1 van 12 hw.,
- 1 rantsoen bg. nr. 3 van 12 hw.,
- 3 rantsoenen bg. van 15 hw. l. 17.

De C.-detachement eindstation gaat (globaal) na, of de trein de op den staat A mun. vermelde munitie bevat. Hierbij leert hij tevens kennen, *hoe de trein beladen is*, d.w.z. in welke (en hoeveel) wagons de verschillende rantsoenen zijn geladen. Bij dit onderzoek blijkt hem, dat de belading is, als volgt:

- 1 rantsoen bgkt. van 7 veld
- 1 rantsoen bg. van 7 veld n.l. } in 1 wagon;

- 2 rantsoenen bg. van 7 veld n.l., in 1 wagon;
- 4 rantsoenen bg. van 7 veld v.l., in 2 wagons;
- 2 rantsoenen bg. nr. 1 van 12 hw., in 2 wagons;
- 1 rantsoen bg. nr. 3 van 12 hw., in 1 wagon;
- 3 rantsoenen bg. van 15 hw. 1.17, in 3 wagons.

De D.G.C., die van den C.V. bericht heeft ontvangen van de beschikbaarstelling van de munitie, wenscht hieraan — gelet op de behoefte aan de hoeveelheden en soorten munitie bij zijn Divn. — *de volgende bestemming te geven:*

- I Div.: 1 rants. bgkt. van 7 veld,
- 1 rants. bg. van 7 veld n.l.,
- 2 rants. bg. van 7 veld v.l.,
- 2 rants. bg. nr. 1 van 12 hw.,
- 1 rants. bg. nr. 3 van 12 hw.;
- II Div.: 2 rants. bg. van 7 veld n.l.,
- 2 rants. bg. van 7 veld v.l.,
- 3 rants. bg. van 15 hw. 1.17.

Aan de hand hiervan wordt (bij Sectie IV van het St.K. van de D.G.) de *staat B mun.* opgemaakt, waarvan een exemplaar wordt toegezonden aan den C.-Aut.Bat. en een tweede exemplaar aan den C.-detachment eindstation.

Aangezien de staat B mun. mede aangeeft *op welk uur* de belading van de auto's op het eindstation zal moeten aanvangen, krijgt de C.-detachment eindstation dus ook kennis van het tijdstip, waarop deze auto's aldaar aankomen.

De C.-Aut.Bat., die uit Bijlage IV V.A.A. berekent, dat de te vervoeren munitie 74 autovrachten omvat, draagt nu het vervoer op aan één C.C. (die beschikt over 5 sectiën, elk van 22 auto's, terwijl de te vervoeren munitie 74 autovrachten betreft) en doet deze tevens de noodige verkenningen verrichten op het eindstation.

Hij stelt den C.C. in het bezit van den staat B mun.

De C.C., die met het vervoer is belast, begeeft zich vervolgens naar het eindstation, teneinde zich daar met den C.-detachment eindstation in verbinding te stellen.

Terwijl de „algemeene verkeersregeling” op den staat B mun. is vermeld, verneemt hij van den C.-detachment eindstation de door dezen vastgestelde „verkeersregeling op het eindstation” (toegang, plaats van belading der auto's, uitgang, enz.). Aan de hand hiervan stelt de C.C. vast de plaats van opstelling der auto's vóór het bereiken van de inlaadplaats en na het beladen (beide buiten het eindstation), enz. Voorts stelt hij zich bij den C.-detachment eindstation op de hoogte van *de wijze van belading van den munitiespoortrein*. Op grond hiervan en van het aantal auto's, voor het vervoer van de munitie beschikbaar, stelt de C.C. het *transportoverzicht* op, vervat in Bijlage I.²⁾

Teneinde de transportorders voor de transport-Cn. (S.Cn.) te kunnen opmaken, stelt de C.C. hierna een *overzicht* samen van de te vervoeren munitie, aan de hand van Bijlage IV V.A.A.

²⁾ Aangenomen is, dat *rechtstreeksche overlading* uit den spoortrein op de auto's plaats vindt.

Dit is op een eindstation bijna altijd het geval.

Op een eindhaven kan dit meestal niet.

Indien rechtstreeksche overlading niet mogelijk is, doet de C.-detachment eindstation de munitie tevoren lossen en stapelen in *autovrachten*.

De C.-Aut.Comp. moet zich dan op de hoogte stellen van de ligging en de samenstelling der stapels.

Alvorens tot het samenstellen van dit overzicht over te gaan, is het noodig, dat de C.C. zich bij den C.-detachement eindstation ervan op de hoogte stelt, of de te vervoeren munitie is verpakt als in de evengenoemde bijlage aangegeven (Zie ook het slot van de „Toelichting” bij Bijlage VII V.D.Aut.T.).

Uit het overzicht, opgenomen in Bijlage II, kan de C.C. aflezen welke munitie door hem op elk der transportorders moet worden vermeld.

Voor *Transport nr. I* luidt deze:

7 Veld

bgkt.

75 kisten bgkt.
20 patroonmanden } op 2 auto's;

bg. n.l.

75 kisten bg.
25 bussen sb. nr. 28
13 bussen sb. nr. 13
25 bussen slagp. nr. 3
20 patroonmanden } op 2 auto's;

bg. v.l.

150 kisten bg.
50 bussen sb. nr. 28
25 bussen sb. nr. 13
50 bussen slagp. nr. 3
40 patroonmanden } op 4 auto's;

12 hw.

bg. nr. 1

240 bg.
30 trommels sb. nr. 34 M. nr. 1
4 trommels tsb. nr. 7
4 bussen slagp. nr. 3
12 kisten Mg. kardoezen } op 4 auto's;

bg. nr. 3

120 bg.
15 trommels sb. nr. 34 M. nr. 1
2 trommels tsb. nr. 7
2 bussen slagp. nr. 3
6 kisten Mg. kardoezen
1 kist kardoezen nr. 5 } op 2 auto's.

Voor de transportorders voor de transporten nrs. II t/m VI wordt de daarop te vermelden munitie op gelijke wijze uit het overzicht overgenomen.

Op grond van de door hen ontvangen transportorders, maakt vervolgens ieder der transport-Cn. zijn *beladingsplan*.

Het beladingsplan van den C. van Transport nr. I is als Bijlage III hierbij gevoegd.

Aan de hand van het beladingsplan maken de transport-Cn. hierna de beladingsbriefjes op. Voorbeeld belastingsbriefje, bestemd voor een der beide auto's van Transport nr. I, welke bg. 7 veld n.l. moet laden:

Beladingsbriefje.

Auto nr.

Hulpbestuurder:

te beladen op (datum), Transport nr. I.

7 Veld.

bg. n.l.

38 kisten bg. n.l.
 13 bussen sb. nr. 28
 7 bussen sb. nr. 13
 13 bussen slagp. nr. 3
 10 patroonmanden

Op het beladingsbriefje voor de andere der beide vorenbedoelde auto's zal dan worden vermeld:

37 kisten bg. nr. 1
 12 bussen sb. nr. 28
 6 bussen sb. nr. 13
 12 bussen slagp. nr. 3
 10 patroonmanden.

Terwijl de transport-Cn. de beladingsbriefjes reeds hebben ingevuld, vermelden zij daarop het *nummer* van de auto (en den *naam* van den hulpbestuurder) eerst, wanneer de auto's naast den spoor trein zijn opgereden (Zie voren).

Zij komen met hun sectie (deel hunner sectie; zijnde het aantal te beladen auto's + eenige reserve-auto's) *bij* het eindstation op het in de hun door den C.C. verstrekte transportorder aangegeven tijdstip (het eindstation mag eerst worden binnengereden na verkregen toestemming).

Na belading van de auto's teekent de C.C. den staat B mun. van den C.-detachment eindstation voor ontvangst.

De hiervoor geschetste gang van zaken is *n o o d z a k e l i j k*, opdat:

- 1e. op elk der aanvullingsplaatsen *de juiste aantallen*, bij de desbetreffende projectielen behorende, „*kleine munitien*” worden aangevoerd;
- 2e. op elke auto zooveel mogelijk *complete schoten* worden vervoerd, zoodat niet bij uitvallen van een of meer auto's gedurende het vervoer de aangevoerde munitie of een deel daarvan incompleet, derhalve onbruikbaar op de aanvullingsplaats aankomt.

Ofschoon de C., die met het vervoer wordt belast, verantwoordelijk is voor de juiste uitvoering (slot van pt. 124 V.D.Aut.T.), zal de C.-detachment eindstation, indien ook hij op de hoogte is van de wijze waarop munitietransporten moeten worden voorbereid, den C.C. bij deze voorbereiding behulpzaam kunnen zijn. De C.-detachment eindstation kan aan deze voorbereiding echter niet zonder den C.C. beginnen, omdat hij niet tevoren weet hoeveel auto's voor het vervoer beschikbaar zijn, alsook omdat de *wijze van uitvoering* aan den *verantwoordelijken* C.-Aut.Comp. moet blijven voorbehouden.

Als *Bijlage IV* is nog bijgevoegd het *voorbeeld* voor een *transportoverzicht* voor het vervoer van 12 rantsoenen patr. S. nr. 1, 18 rantsoenen patr. S. nr. 23, 12 rantsoenen eihandgranaten nr. 1, 6 rantsoenen bg. van 6 veld en 6 rantsoenen bg. van 8 mr., waarbij is aangenomen, dat deze munitie ingevolge den staat B mun. van den D.G.C. gelijkelijk over de aanvullingsplaatsen infanteriemunitie van I en II Div. moet worden verdeeld.

Het opmaken van het *overzicht van de te vervoeren munitie* en het samenstellen van de *transportorders* (door den C.C.), het opmaken van het *beladingsplan* en het vervaardigen van de *beladingsbriefjes* (door de transport-Cn.) geschiedt op overeenkomstige wijze, als hiervoren voor het vervoer van de artilleriemunitie is aangegeven.

Bijlage I.

Transportoverzicht.

Voor avpl.		7 veld			12 hw.		bg. 15 hw. 1.17	Totaal
		bgkt.	bg.n.l.	bg.v.l.	bg.nr. 1	bg.nr. 3		
I Div.	rantsoenen autovrachten	1 4	1 4	2 8	2 8	1 6		34
II Div.	rantsoenen autovrachten		2 8	2 8			3 24	40
	spoorwagens	2		2	2	1	3	10

Trans- port No.	Voor avpl.	auto- sectie	Aantal auto's te beladen met mun. van:						Totaal	Aanvang belading	
			7 veld			12 hw.					
			bgkt.	bg.n.l.	bg.v.l.	bg. nr. 1	bg. nr. 3	bg. 15 hw. 1.17			
I	I Div.	1	2	2	4	4	2		14	x	N.B. Bij elk trans- port wor- den boven- dien 2 res. auto's in- gedeeld.
III		3	2	2	4	4	2		14	x + 1	
V		5				4	2		6	x + 2	
II	II Div.	2		4	4			6	14	x + 1/2	
IV		4		4	4			6	14	x + 1 1/2	
VI		5						12	12	x + 2 1/2	
	Totaal		4	12	16	12	6	24	74		

Toelichting:

Het bovenstaande transportoverzicht is niet meer dan een *voorbeeld*.

Daarbij is aangenomen, dat de auto's van 5 sectiën van de Comp. voor het vervoer beschikbaar zijn.

Als tijdsduur voor de belading van elk transport is voor de transporten I t/m V aangenomen, dat deze 1/2 uur zal bedragen (Zie ook pt. 20 V.A.A.), waarin uit elke wagon voor elk transport 2 auto's achtereenvolgens worden beladen; voor transport VI zal de belading der auto's langer duren (uit elke wagon 4 auto's achtereenvolgens).

Uiteraard is het ook mogelijk, het vervoer *met minder auto's* te doen geschieden, welke c.q. ten deele *meer dan eenmaal* rijden.

Indien b.v. de 5de Sectie voor het vervoer niet beschikbaar is, dan kunnen de transporten V en VI b.v. wederom worden uitgevoerd door de 1ste, resp. de 2de Sectie, welke hiervoor op het eindstation terugkeeren.

Bedraagt de rijtijd eindstation-aanvullingsplaatsen b.v. 1 uur, terwijl voor het ontladen van een transport op de aanvullingsplaatsen 1/2 uur wordt gerekend (pt. 47 V.A.A.), dan kan de belading op het eindstation voor Transport V (door de 1ste Sectie) echter eerst aanvangen te $x + 3$ en voor Transport VI (door de 2de Sectie) te $x + 3\frac{1}{2}$.

In dit geval zullen de aanvullingsplaatsen eerst één uur later de totale, voor haar bestemde hoeveelheid munitie hebben ontvangen.

Hoewel uit den staat B mun. den C.C. blijkt, op welk tijdstip het *eerste* transport op elke aanvullingsplaats moet aankomen (in het voorbeeld kan dit zijn: voor aanvullingsplaats I Div. te $x + 1\frac{1}{2}$ en voor aanvullingsplaats II Div. te $x + 2$), is het van belang, dat hij tevens weet, op welk uur elke aanvullingsplaats al de voor haar bestemde munitie moet hebben ontvangen.

Afhankelijk van dit tijdstip, zal hij dan kunnen nagaan, of de gelegenheid bestaat de auto's *meer dan eenmaal* te doen rijden, m.a.w. het vervoer te doen geschieden met een kleiner aantal auto's.

Overzicht te vervoeren munitie.

Bijlage II.

I Div.

Trans- port nr.	1 rants bg. 7 veld n.l.						2 rants bg. 7 veld v.l.						2 rants bg. nr. 1 12 hw.						1 rants bg. nr. 3 12 hw.							
	bgkt. met bus	bg.	sb. nr. 28	sb. nr. 13	slagpij- pjes nr. 3	bg.	sb. nr. 28	sb. nr. 13	slagpij- pjes nr. 3	bg.	sb. nr. 34	tsb. nr. 7	slagpij- pjes nr. 3	mg. kard.	bg.	sb. nr. 34	tsb. nr. 7	slagpij- pjes nr. 3	mg. kard.	bg.	sb. nr. 34	tsb. nr. 7	slagpij- pjes nr. 3	mg. kard.	kg. kard.	
I	150	150	50	25	50	300	100	50	100	100	720	90	10	36	360	45	5	5	18	1	1	15	2	2	6	1
III	75(2)	75(2)	25	13	25	150(4)	50	25	50	240(4)	30	4	12	12	120(2)	15	2	2	6	1	15	2	2	6	1	
V	75(2)	75(2)	25	12	25	150(4)	50	25	50	240(4)	30	3	12	12	120(2)	15	1	1	6	1	15	1	1	6	1	
Totaal	150 (4)	150 (4)	50	25	50	300 (8)	100	50	100	720 (12)	90	10	36	360 (6)	45	5	5	18	1	1	45	5	5	18	1	

x + 40 patroonmanden

xx + 80 patroonmanden

N.B. de tusschen () geplaatste getallen geven het aantal auto's aan.

II Div.

(het overzicht op overeenkomstige wijze samen te stellen.)

Bijlage III.

Beladingsplan.

Auto nr.	bgkt. 7 veld		bg. 7 veld n.l.				bg. 7 veld v.l.				bg. nr. 1 12 hw.					bg. nr. 3 12 hw.											
	kisten bgkt.	patroonmanden	kisten bg.	bussen sb. nr. 28	bussen sb. nr. 13	bussen slagp. nr. 3	patroonmanden	bg.	trommels sb. nr. 34 M nr. 1	trommels tsb. nr. 7	bussen slagp. nr. 3	kisten Mg. kard.	bg.	trommels sb. nr. 34 M nr. 1	trommels tsb. nr. 7	bussen slagp. nr. 3	kisten Mg. kard.	bg.	trommels sb. nr. 34 M nr. 1	trommels tsb. nr. 7	bussen slagp. nr. 3	kisten Mg. kard.					
(de nummers worden eerst op het eindstation ingedeeld).	38	10	38	13	7	13	10	38	13	6	13	10	38	13	7	13	10	60	8	1	1	3	60	8	1	1	3
	37	10	37	12	6	12	10	37	12	6	12	10	37	12	6	12	10	60	7	1	1	3	60	7	1	1	3
Totaal: . . .	75	20	75	25	13	25	20	150	50	25	50	40	240	30	4	4	12	120	15	2	2	6	1	1	1	1	

Bijlage IV.

Transportoverzicht.

Voor avpl.		S. patr. nr. 1	S. patr. nr. 23	eihandgr. nr. 1	bg. van 6 veld.	bg. van 8 mr.	Totaal.
I Div.	rantsoenen	6	9	6	3	3	
	autovrachten	9	14	3	4	6	36
II Div.	rantsoenen	6	9	6	3	3	
	autovrachten	9	14	3	4	6	36
	spoorwagens	2	3	1	1	1	8

Transport No.	Voor avpl.	Auto-sectie	Aantal auto's te beladen met:					Totaal.	Aanvang belading.	
			S. patr. nr. 1	S. patr. nr. 23	eihandgr. nr. 1	bg. van 6 veld.	bg. van 8 mr.			
I	I Div.	1	4	6	1	2	2	15	x + 3	N.B. Bij elk transport worden bovendien 2 res.-auto's ingedeeld.
III		3	4	6	1	2	2	15	x + 4	
V		5	1	2	1	2	2	6	x + 5	
II	II Div.	2	4	6	1	2	2	15	x + 3	
IV		4	4	6	1	2	2	15	x + 4	
VI		5	1	2	1	2	2	6	x + 5	
			18	28	6	8	12	72		

DE HULPVERBANDPLAATS

DOOR Prof. Dr. P. R. MICHAËL.

Het „Oorlogsvoorschrift Geneeskundige Dienst” leert, dat de hulpverbandplaats ten doel heeft alle gewonden, hetzij rechtstreeks van het gevechtsveld, hetzij van de hulpposten afkomstig, te verzamelen op een plaats, waar zij zooveel mogelijk tegen 's vijands rechtstreeks vuur beschermd, hulp kunnen ontvangen om zoo spoedig mogelijk naar hun verdere bestemming te worden gezonden. De hulpverbandplaats (hp.v.) is het eerste station, waar den gewonde behoorlijke hulp kan worden verschaft. Toch stelle men zich niet al te veel van deze formatie voor: een boerderij, waar water aanwezig is, leent zich meestal reeds goed voor het beoogde doel. Trouwens de uitdrukking „zooveel mogelijk tegen 's vijands rechtstreeks vuur beschermd”, is tekenend voor de plaats der hp.v. dicht achter het front, terwijl het „zoo spoedig mogelijk volgen van verdere bestemming” wijst op de noodzaak van snellen afvoer.

Men zou zoo geneigd zijn de beteekenis der hp.v. niet hoog aan te slaan. Dit echter zeer ten onrechte. In de eerste plaats heeft hier een sorteering der gewonden plaats; daardoor wordt orde geschapen in den chaos en kan eerste hulp verleend worden aan hen, welke deze het meest behoeven. Doch bovendien, onder hoe moeilijke omstandigheden ook, deze hulp kan voor het verdere verloop der verwonding beslissend zijn.

Onder de gewonden, die de hp.v. bereiken, zijn volgens de gegevens reeds dadelijk twee groepen naar hun psychischen toestand, te herkennen: de geëxalteerden en de gedeprimeerden. Deze toestanden gaan niet evenwijdig met den ernst van de verwondingen. Tot de eerste groep behooren vaak jonge soldaten, die nog slechts kort aan het front zijn. Zij brengen groote onrust op de hp.v.; zij moeten snel geholpen en verwijderd worden. De toestand is trouwens voorbijgaand en na een uur of drie, vier verdwenen. Een andere groep vertoont depressie; deze gewonden moeten niet verward worden met de shock-lijdens, wijl deze laatsten veel meer zorg behoeven. Bij shock is de bloeddruk laag, de getroffene is bleek en met koud zweet bedekt, zoodat deze toestand wel te herkennen is.

De artsen werkzaam op de hulpverbandplaatsen hebben in 't bijzonder te maken met een drietal hoofdstukken uit de algemeene chirurgie: *de infectie, de bloeding en de shock- resp. collaps-verschijnselen.*

Wanneer wij afzien van schotwonden met kleine inschot- en misschien uitschot-opening, die, zooals reeds lang bekend was, zonder infectie kunnen verlopen, moeten vrijwel alle oorlogswonden, in het bijzonder die, welke door artillerie-projectielen worden veroorzaakt, als geïnfecteerd worden beschouwd. De infectie is afkomstig van het projectiel zelf, doch vooral van de kleeding, waarvan gedeelten worden meegesleurd en van den bodem, waarmede de scherven der projectielen in aanraking komen.

De door deze projectielen veroorzaakte wonden bieden een zeer gunstige gelegenheid voor de ontwikkeling der bacteriën: het zijn toch vaak onregel-

matige wonden, met deels van de lucht afgesloten ruimten en niet meer levensvatbare weefselgedeelten, vervolgens met grootere en kleinere bloedophooping. Voeg daarbij de lichamelijke en geestelijke uitputting met verminderd weerstandsvermogen, dan is het begrijpelijk, hoe de infectie tot stand komt. Deze heeft echter tijd noodig. De gecontamineerde wonde heeft om geïnfecteerd te worden, d.w.z. dat de bacteriën zich vermeerderen en in de weefsels dringen, tijd noodig, welken tijd op 8—12 uur is te stellen. Binnen dezen tijd dient de wonde chirurgisch behandeld te worden; als het kan, dient de geïnfecteerde wonde veranderd te worden in een aseptische, zooals FRIEDRICH dit aangaf. Dit kan echter in het algemeen niet op de hp.v.; het moet op een verdere formatie geschieden. Doch dan volgt hieruit ook dadelijk de taak van den arts op de hp.v.; nl. de zorg voor doeltreffend verband ev. bloedstelping en snel vervoer. Doch al kan de wonde niet chirurgisch behandeld worden op de hp.v., wel kan gezorgd worden, dat niet meer kwaad gesticht wordt dan er al is. De te volgen gedragslijn is kort samengevat in de eerste 4 punten van de „enkele regelen voor de voorloopige en voor de meer volledige behandeling van accidenteele wonden, met inbegrip van schotwonden”, welke regelen in het bezit zijn der Officieren van Gezondheid.

Deze punten luiden aldus:

1. Raak de wonde en de huid er om heen niet aan met de handen.
2. Sondeer de wonde niet.
3. Reinig de omgeving met benzine, aether of spiritus (geen water, geen zeep).
4. Verwijder ingedrongen voorwerpen (kleeding, uitrusting), die voor het grijpen liggen met steriele instrumenten.

De gewonde zal in den regel reeds voorloopig verbonden op de hp.v. komen. Wanneer nu geen reden bestaat dit verband af te nemen, kan het rustig blijven zitten. Nemen wij als voorbeeld een schotwonde door den onderarm, met fractuur van radius of ulna of van beide beenstukken; wanneer geen bloeding aanwezig is, die behandeling noodzakelijk maakt, blijft het eerste verband zitten. De arm, met dus een gecompliceerde fractuur, wordt nog eens, indien noodig, deugdelijk gespalkt en de getroffene naar de hd.v. doorgezonden. Immers iedere verbandwisseling veroorzaakt pijn en vermeerdert infectiegevaar. Daarom liever de getroffene brengen daar, waar definitieve hulp mogelijk is. Is de wonde echter niet of onvoldoende verbonden, doordat dit niet wel mogelijk was, dan geschiedt dat op de hp.v. De getroffene wordt in een gemakkelijke houding gelegd en het eventueele verband verwijderd. Nooit wordt dit doorgeknipt boven de wonde, doch steeds terzijde van deze. Op de wonde, hetzij uitgebreid letsel der weeke deelen, hetzij gecompliceerde fracturen, hetzij gewrichtswonden of kaakverwonding etc., wordt een steriel gaas gelegd. Nu wordt de omgeving gereinigd; zoo noodig ruim, droog geschoren, daarna met aether, benzine of alcohol gereinigd, zoo noodig met tinct. jodii nabehandeld, of indien de omgeving niet vuil is, alleen met jodiumtinctuur behandeld. Door wasschen met water en zeep zouden bacteriën van de omgeving in de wonde kunnen worden gebracht, doch bovendien is het wenschelijk de omgeving, de wonde zoo droog mogelijk te houden, daar bacteriën dan minder kans hebben zich te ontwikkelen. De genoemde desinfectantia verdampen snel. Nu worden met een steriel instrument de in de wonde zichtbare en gemakkelijk te grijpen verontreinigingen verwijderd: eventueel zelfs een oppervlakkig liggend projectiel (z.g. Steckschusz). Doch

daarbij late men het dan ook. Slechts een oppervlakkige, niet groote wonde, die gemakkelijk definitief kan worden behandeld en die men reeds op de hp.v. meent te kunnen sluiten, kan met tinct. jodii, met superol $\frac{1}{2}$ % gedesinfecteerd worden. Dit dient echter te worden nagelaten, indien de behandeling niet definitief kan zijn, doch een operatief ingrijpen op de hd.v. vergt; men zoude het werk dan slechts bemoeilijken. Betasten van de wonde met de vingers, die op de hp.v. nooit steriel zijn te krijgen of sondeeren van de wonde, waardoor bacteriën van oppervlakkige naar diepe lagen kunnen worden gebracht, is zinloos. Dus kort samengevat: steriel verband. Dit is dus het eerste wat tegen de infectie kan worden gedaan. Het tweede is echter: de immobilisatie van het gewonde lichaamsdeel. Het is wel zeer te betreuren, dat de verbandleer zoo op den achtergrond wordt gedrongen; chirurgen van groote ervaring op het gebied van oorlogschirurgie wijzen telkens weer op de groote beteekenis der immobilisatie. En dit niet alleen bij fracturen, doch ook bij letsels der weeke deelen.

De versche wonde heeft rust noodig en bewegingen vermeerderen de kans op bloeding en op verder indringen van bacteriën. Bovendien veroorzaakt beweging pijn, hetgeen voor gewonden, die vaak uren lang onderweg zijn, als een zeer ongunstige factor is te beschouwen.

Bestaat kans op bloeding, dan dient het verband zoo aangelegd, dat dit niet spoedig doorgebloed is. Zoo voorkomt men, dat op iedere halte gedurende het vervoer opnieuw verbonden wordt, daar men ernstige bloeding vreest. Ook onnoodig her- of bijverbinden is niet gunstig. Doch vooral dienen de verbanden zoo deskundig aangelegd te worden, dat zij goed blijven zitten, niet verschuiven of los raken. De verbandleer kan hier niet verder worden besproken: den artsen zij echter op het hart gedrukt: verband leggen is een kunst, die slechts door oefening wordt verkregen. Ook de zuinigheid met verbandstof worde daarbij niet uit het oog verloren.

Vermeld worde nog dat, wat verbandmateriaal betreft, o.a. aanwezig is in de verbandtasch voor ziekenverzorgers:

- 10 snelverbanden no. 1.
- 2 snelverbanden no. 2.
- 2 snelverbanden no. 3.
- 4 verbandpakjes.
- 2 pakjes hydrophilegaas 8/16 steriel.
- 1 patentkoker hydrophilegaas.
- 1 Seeuwens snelverband (36 × 36 cm) voor buik- en borst-verband,

terwijl in de tassen voor de Off. v. Gezondheid aanwezig is o.a.:

- 2 pakjes 8 × 1/16 m hydrophilegaas (steriel).
- 1 verbandpakje met 2 snelverbanden no. 1.
- 2 pakjes vioformgaas 6 × 1/12 m.

Over de prophylactische seruminjectie kunnen wij kort zijn. Deze kan in den regel op de hp.v. achterwege worden gelaten bij vlot verlopend vervoer. In elk geval is anti-tetanus-serum aanwezig.

Het tweede punt is de bloeding. De getroffenene komt op de hulpverbandplaats met een niet-doorgebloed verband, dat men rustig laat zitten, of met een wel-doorgebloed verband, hetgeen niet altijd beteekent, dat het verband moet worden verwijderd. Mag men aannemen, dat de wonde niet groot is

en niet arterieel bloedde, dan wordt een flink verband over het eerste heen-gelegd en de patiënt doorgezonden. In andere gevallen wordt het verband verwijderd en de wonde geïnspecteerd. Een gewonde met een grootere bloeding uit een ledemaat zal als regel op de hp.v. belanden met een afgesnoerde extremiteit, waarvoor het snoer van SAMWAY aanwezig is. De ondervinding leert, dat het noodzakelijk is nog eens nadrukkelijk te vermelden, dat dit snoer over de kleeren heen dient te worden aangelegd en werkelijk de arterie af moet snoeren en niet veneuze stuwung veroorzaken. Dit snoer wordt op de hp.v. afgenomen. Bestaat een arterieele bloeding, dan bedenke men, dat kleinere arterieele bloedingen vaak met een lokaal stevig drukkend verband zijn te beheerschen en zeker is dit het geval met een veneuze bloeding. Op een grooter bloedend vat dient een arterieklem te worden geplaatst en daarna wordt het vat onderbonden, zoo noodig de beide vaatstompen. In het ergste geval kan men de klem laten liggen en in het verband opnemen. Wenschelijk is dit niet, want de klem hindert in het verband.

Heeft men te doen met wonden, die voortdurend bloeden zonder dat een groot vat, hetzij arterie of vene zichtbaar is, dan staat men voor een moeilijke puzzle, die toch snel moet worden opgelost. Deze wonden zijn zeer gevaarlijk daar, ook al is de bloeding niet sterk, toch op den duur b.v. bij traag vervoer, veel bloed kan worden verloren. Het is mogelijk, dat toch in de wonde, niet direct zichtbaar een groot vat bloedt. Twee mogelijkheden van behandeling kunnen worden overwogen.

1. Nog eens zij gezegd, dat een stevig drukkend verband, zelfs een niet te sterke arterieele bloeding tot staan kan brengen. Dit verband kan worden aangelegd en de patiënt moet korten tijd onder contrôle gehouden worden. Bloedt het verband toch door, dan:

X. Tamponnade van de wonde: materiaal daarvoor is aanwezig. Eventueel kan men de uitwendige wonde daartoe door een incisie wat vergrooten.

Deze methode zal vooral daar van toepassing zijn, waar een afsnoerend verband niet of moeilijk kan worden aangelegd, dus hoog aan de dij en in de oksel. Men vergete niet, dat indien op deze plaatsen de groote vaten geraakt zijn, in den regel de getroffen de hp.v. niet bereikt. Deze methode schijnt door de Franschen veelvuldig te zijn toegepast.

BERTEIN en NIMIER beschrijven deze operatie als volgt: „Dans la brèche traumatique, généralement large, on introduira progressivement la compresse de gaze du pansement préparé, la pressant contre toutes les parois, essayant d'en épouser les irrégularités, la comprimant fortement avec la sonde cannelée, la pointe du ciseau; supprimant au besoin les esquilles libres, s'il s'agit d'un foyer de fracture. Pardessus la gaze ainsi tassée dans la perte de substance et affleurant les bords cutanés, on appliquera le pansement, en serrant fortement”.

Helpt noch het een noch het ander, dan rest niets dan de afsnoering, die moet worden aangelegd zoo dicht mogelijk proximaal van de wonde.

In Spanje is, gedurende den burgeroorlog, de behandeling der bloeding sterk op den voorgrond gekomen. Ofschoon naar mijn meening in veel gevallen met de intraveneuze infusie van physiologisch water kan worden volstaan, welke behandeling goedkoop, gemakkelijk en bijna overal toe te passen is, is de bloedtransfusie steeds meer toegepast. Wanneer het haemoglobine-gehalte tot 40 % daalde, werd zoo snel mogelijk de bloedtransfusie verricht. Daar echter haemoglobine-bepalingen op een hulpverbandplaats wel onmogelijk

zullen zijn, is het goed, bloed te geven aan ieder voor wien dit naar het oordeel van den arts absoluut noodzakelijk is. Bloedtransfusie-diensten, die over bloed-depôts beschikken van geconserveerd bloed, worden georganiseerd. Toch zal het moeilijk blijven op een hp.v. bloedtransfusie toe te passen, zoodat in den regel deze behandelingswijze naar de hd.v. zal moeten worden verlegd.

Bij bloeding der inwendige organen is de eenige mogelijke behandeling het zoo snel mogelijke vervoer naar de hoofdverbandplaats.

Een derde groep patiënten verdient reeds op de hp.v. bijzondere zorg; het zijn de gewonden, die in den toestand van collaps en shock verkeerden. Deze beide toestanden zijn wel te onderscheiden, al is dat vaak niet gemakkelijk. Collaps is steeds een zeer ernstige toestand, gekenmerkt door bewustzijnsstoornis, kleine snelle pols of ternauwernood voelbare pols; shock komt in alle graden voor. Het bewustzijn is gewoonlijk behouden, de pols wisselend, doch in den regel voelbaar. In een Fransche beschrijving wordt gezegd: „de verschijnselen van de shock zijn wisselend: van den gewonde, die meer vermoeid is, dan in shock verkeert en die door een poos rust en wat warm drinken weer op de been komt, af, tot die vormen, waar men niet meer weet met een doode of levende te doen te hebben, toe”. Het begrip shock is door COWELL in 1917, gedurende den wereldoorlog, beter omschreven en nader onderwerp geweest van uitgebreide studie.

Ernstige shock kenmerkt zich door sterke afkoeling van het geheele lichaam en lagen bloeddruk: „un blessé choqué est un refroidi et un hypotendu!” Overigens vinden wij dat ook bij de collaps.

REHN maakt het onderscheid op de volgende wijze: „de verschijnselen van ernstigen vorm van collaps en shock zijn dezelfde, doch de shock ontwikkelt zich dadelijk in aansluiting aan een mechanisch trauma, terwijl de collaps ontstaat op den bodem van veranderingen, die zich in het organisme ontwikkelen; aan welke veranderingen allerlei oorzaken kunnen ten grondslag liggen.

Voor één ding moet echter worden gewaakt: men zie niet een bloeding over het hoofd; bloeding kan tot collaps voeren en bloedverlies praedisponereet voor shock!

Gewonden met zwaren collaps of shock kunnen niet vervoerd worden. zij behooren thuis op de afdeling „onvervoerbaren”.

Iedere kunstbewerking, tenzij het leven door een klein ingrijpen b.v. een tracheotomie te redden is, dient achterwege te blijven en zeker moeten deze menschen niet in narcose worden gebracht. Een eerste eisch is dus rust, een tweede warmte. Klaagt de shock-patiënt over pijn of is een gecollabeerde patiënt b.v. na een thorax-letsel benauwd, dan wordt morphine toegediend; tegelijkertijd dient men stimulantia toe, campherolie, coffeïne, ook wel digaleen of cardiazol. Indien het mogelijk is, wordt een infusie gegeven, of nog beter, naar veler oordeel, een bloedtransfusie.

De lichtere vormen van shock kunnen vervoerd worden naar de plaats waar behoorlijke verpleging mogelijk is.

Nog een enkele algemeene opmerking moge volgen. Het toedienen van narcotica, in het bijzonder van morphine, is steeds aangewezen en zeker wanneer het vervoer over grooten afstand moet geschieden. De voortdurende, uitputtende pijn, gevoegd bij ontberingen van allerlei aard, maken dit tot noodzaak. Slechts in gevallen, waar, zooals bij hersenletsels, ademstoornissen zouden kunnen optreden, wordt de toediening van morphine beter nagelaten. Ook bij verwondingen van mondbodem, kaak en bovenste luchtwegen is het wenschelijk de reflexen niet door morphine te onderdrukken, om aspiratie te

voorkomen. Bewusteloze of nagenoeg bewusteloze getroffenen moeten niet in rugligging vervoerd worden. Gezien het toch reeds gebrekkige toezicht, is aspiratie van braaksel niet denkbeeldig, daarom zoo mogelijk zijligging.

Het streven bij de geneeskundige hulpverlening in de gevechtsszone is dus: snelle afvoer der gewonden en wel om drie redenen: In de eerste plaats militair-tactische, vervolgens militair-geneeskundig-tactische en ten slotte zuivere geneeskundige redenen, daar iedere gewonde recht heeft op de beste en snelste afvoer en definitieve chirurgische hulp. Hierbij wordt niet in de eerste plaats gelet op den kortsten afstand, die voor het verkrijgen van hulp is af te leggen, doch wel de beste plaats, welke in korten tijd is te bereiken. Bij het bepalen der plaats, waarheen een gewonde zal worden afgevoerd, is te overwegen wat gewichtiger is: zoo snel mogelijk uitgevoerde operatie of de post-operatieve zorg en rust.

Een juiste diagnose behoort gesteld te worden, wijl zij beslissend is voor verder handelen. Blijft twijfel bestaan, dan neme men het ongunstigste geval aan. Staat de diagnose vast, dan dient te worden overlegd:

1. Binnen welken tijd moet deze gewonde chirurgisch behandeld worden?
2. Hoe lang bestaat de wonde reeds en hoeveel tijd zal het verdere transport duren?
3. Is vervoer noodzakelijk, terwille van geschoolde chirurgische hulp? Is vervoer mogelijk uit geneeskundig-tactische overweging? Laat de toestand van den gewonde vervoer toe en zoo ja, over korten of langen afstand?
4. Zal de nabehandeling kort of lang duren, m.a.w. is verpleging in een mobiele formatie al of niet mogelijk?
5. Is bijzondere specialistische hulp noodig?

De groote beteekenis der hp.v. resp. chir. post wordt, zoo gezien, duidelijk.

Gaan wij thans in het kort na, hoe te handelen met de verschillende soorten van gewonden. Hierbij wordt in hoofdzaak het schema gevolgd, zooals dit door Dr. GERBER is gegeven in het Militair Geneeskundig Tijdschrift 1938, no. 4, terwijl een enkele aanwijzing over het vervoer een plaats moge vinden.

1. Verwondingen van den schedel worden steriel verbonden. Met een CRAMERSche spalk wordt een verband samengesteld, zoo, dat het hoofd aan de romp gefixeerd is; daarna zoo snel mogelijk afvoer: is chirurgische hulp dringend noodig, dan zal deze op de Hoofdverbandplaats (chir.post) dienen te geschieden. In andere gevallen, daar waar klinische behandeling en verpleging mogelijk is. Dit is zeker het geval met hersen-verwondingen, waar de post-operatieve zorg en rust van het allergrootste belang is.

Bij grootere kaakverwondingen kan het noodig zijn, dat de wonde met een enkele situatie-hechting verkleind wordt. Verder kan de tong, doordat deze verbinding met de kaak heeft verloren, naar achter zakken en de respiratie bemoeilijken: dan dient de tong naar voren gehaald en eventueel met een hechting gefixeerd te worden. Kaakfracturen krijgen een eenvoudig verband: hulp van den tandarts is eerst op de hoofdverbandplaats te verkrijgen. Bij de kaakletsels is goede chirurgische-tandheelkundige hulp van meer gewicht dan vroegtijdige wondverzorging. Daarom kunnen de getroffenen bij goede transportmogelijkheid, direct naar het evacuatiegebied worden gebracht en alleen bij slechte transportmogelijkheid op de hd.v. behandeld worden.

2. Verwondingen der groote halsvaten, dienen op de hp.v. behandeld te

worden; de getroffenen zullen deze formatie echter gewoonlijk niet bereiken. Voorzoover mogelijk geschiedt onderbinden in de reeds bestaande wonde en op de eenvoudigste wijze. Letsels van larynx en trachea kunnen de respiratie bemoeilijken. Is dit het geval, dan wordt door de bestaande wonde heen een trachea-canule ingebracht. Is dit niet mogelijk en dreigt er stikkingsgevaar, dan moet de tracheotomie worden verricht, waarbij er aan gedacht moet worden, dat de trachea verplaatst kan zijn.

Bij halsverwondingen met trachea-laesie kan een ernstig huid-emphyseem optreden, wanneer de lucht niet naar buiten kan ontwijken door de wondverhoudingen. Vergroting der wonde of incisie kan dan noodzakelijk zijn. Wanneer men aan moet nemen, dat bloed in de trachea vloeit, hetwelk niet kan worden uitgehoest, kan tracheotomie noodzakelijk zijn.

De arts op de hp.v. kan dus in de noodzakelijkheid zijn de tracheotomie te verrichten; deze kunstbewerking dient ernstig te worden bestudeerd.

Overige halsverwondingen worden steriel verbonden en snel afgevoerd.

3. Bij schotwonden der halswervels wordt het hoofd eveneens door een spalkverband aan den romp gefixeerd. Groote voorzichtigheid dient bij het vervoer te worden betracht.

4. Wanneer bij een borstverwonding ademnood bestaat of groote onrust het beeld beheerscht, wordt morphine toegediend. Een haematothorax wordt slechts dan gepuncteerd, wanneer verschijnselen optreden, die op ernstige verdringing der borstorganen wijzen. De spannings-pneumothorax vereischt punctie; deze kan levensreddend zijn; men herkenne den toestand bijtijds!

De open pneumothorax moet veranderd worden in een gesloten pneumothorax. De borstwand worde door een tamponneerend verband luchtdicht gesloten.

5. Buikwonden worden steriel verbonden, zoo, dat de ingewanden niet naar buiten kunnen komen. De getroffenen krijgen morphine! Komen intestina uit de wond te voorschijn, dan kunnen deze, indien zij gaaf zijn, voorzichtig worden teruggebracht en daarna steriel verband. Is dit niet mogelijk, dan worden zij door steriele doeken of gaas omgeven en verbonden. In alle gevallen zoo snel mogelijk afvoer naar de hoofdverbandplaats, indien ten minste niet alle kansen verloren geacht worden. Bij deze gewonden is vroegtijdige operatie zeer belangrijk: laat het zich aanzien, dat voor het bereiken der hd.v. reeds 8 uren gemoeid zijn, dan dient daar de operatie te geschieden. Kan in denzelfden tijd of weinig langer, een meer geschikte plaats bereikt worden, waar de verpleging beter is, b.v. op een achtergelegen chirurgisch centrum, dan kan daar heen worden afgevoerd.

6. Wonden van bekken, blaas en urethra kunnen de urinelozing onmogelijk maken. Indien mogelijk wordt een catheter ingebracht, indien niet mogelijk, dan wordt zoo nodig blaaspunctie verricht.

Bekken-fracturen worden vervoerd met een gewatteerd zwachtel- of doekverband om het bekken.

7. Letsel van de wervelkolom en het ruggemerg worden behandeld als in gewone omstandigheden; zij worden zoo mogelijk vervoerd naar plaatsen, waar langer verblijf mogelijk is.

8. Gezien het groote aantal letsels der extremiteiten is het geschikt maken voor vervoer van gecompliceerde fracturen een der belangrijkste werkzaamheden op de hp.v. De spalkverbanden worden over groote uitgebreidheid aangelegd, naar den ouden regel, dat de beide gewrichten waar de fractuur zich

tusschen bevindt, mede dienen te worden gefixeerd. De talrijke hiertoe uitgedachte handgrepen kunnen niet vermeld worden, doch verwezen worden naar werkjes over z.g. „Eerste Hulp”. Moeilijk is steeds het spalpen van een bovenbeensbreuk; dat dit met behoorlijke assistentie dient te geschieden, onder extensie en contra-extensie, zij nog eens gezegd. Voor deze fracturen zijn op de troepenverbandwagen o.a. 5 Thomas-spalken aanwezig; het gebruik daarvan dient geoeffend te worden.

De wel gegeven raad om bovenarm-fracturen in abductie te spalpen, lijkt mij onjuist: dit geeft moeilijkheid bij het vervoer: de arm kan later in abductie worden gebracht. Op de troepenverbandwagen is uitgebreid materiaal voor fractuurbehandeling aanwezig: b.v. 24 m draadspalken volgens CRAMER, 100 houten spalpen volgens KÖRTE, 2 stel rottan-verbanden volgens DE MOOY, welke naar mijn meening zeer bruikbaar zijn, etc.

Gewrichtswonden worden steriel verbonden en evenals fracturen met spalkverbanden gefixeerd. Ook voor gewrichtswonden is rust, vooral na de operatie van groote beteekenis.

Bij een bespreking van het voorafgaande met den Inspecteur van den Geneeskundigen Dienst der Landmacht, merkte de Generaal op, dat wanneer op drukke gevechtsdagen overvulling van de hp.v. ontstaat en de hd.v. op betrekkelijk grooten afstand van de hp.v. is gelegen, vele gewonden, voor wie vervoer ternauwernood kan plaats vinden, deze de hd.v. moeilijk en laat zullen bereiken; bij den bewegingsoorlog zal dit zeker voorkomen. In deze gevallen verdient het aanbeveling, een hd.v. dichter achter het front in te richten met één sectie Vb.A. die, wanneer men gebruik kan maken van een klein ziekenhuis, meestal zeer voldoende zal kunnen functionneeren om de z.g. onvervoerbaren op te nemen en te behandelen. Meer achterwaarts, kan dan een grootere hd.v. van 2 of 3 secties Vb.A. worden ingericht, welke dan in het geheel niet onderhevig zal zijn aan de schommelingen van het gevecht en waarheen dan de meesten der gewonden vervoerd zullen kunnen worden, om aldaar hun voorloopige genezing af te wachten. De Generaal dacht zich deze hd.v. als een chirurgisch centrum, op een afstand van 30—40 km van de hp.v. gelegen. Het tactisch gebruik der sectiën Vb.A. wordt daardoor min of meer gewijzigd, terwijl de hulpverbandplaats meer het karakter krijgt van een verbeterden hulppost en de kleine hd.v. als een chirurgische post kan worden beschouwd. De gewonden, die niet verder vervoerd kunnen worden, ontvangen hier de strikt noodige chirurgische hulp, terwijl het gros der verwonden naar de eigenlijke hoofdverbandplaats, d.i. chirurgisch centrum, ter definitieve behandeling wordt vervoerd.

Op deze wijze wordt de formatie hd.v. (= chirurgische post) niet belast met te veel gewonden en kan deze formatie bij beweeglijke krijgsverrichtingen gemakkelijker vooruitgeschoven, resp. naar achter verplaatst worden, terwijl de groote hd.v. (= chirurgisch centrum) zeer lang intact kan blijven, hetgeen ook noodzakelijk is, door het groote aantal patiënten.

**N.V. Siroopfabriek DE BAARSJES
AMSTERDAM**

voor de fijnste qualiteiten
HUISHOUD-ENKEUKENSTROOP
in groot- en kleinverpakking

Maison Jordi & Cie.

TAILLEURS - BRODEURS
Amersfoort, Tel. 444. Ede, Tel. 412